

UNIWERSYTET GDAŃSKI – WYDZIAŁ EKONOMICZNY

Mateusz Cyrzan

Kierunek studiów: **Międzynarodowe stosunki gospodarcze**

Numer albumu: **197826**

**PERSPEKTYWA POWROTU DO STANDARDU ZŁOTA
STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI
W KONTEKŚCIE KRYZYSU Z 2007 ROKU**

Praca licencjacka wykonana
w Zakładzie Międzynarodowych
Rynków Finansowych
pod kierunkiem
doktor Magdaleny Markiewicz

Gdańsk 2013

Spis treści

Wstęp.....	3
Rozdział 1. Standard złota jako przykład systemu monetarnego	5
1.1. Definicja i geneza powstania pieniądza	5
1.2. Funkcje międzynarodowego systemu walutowego	8
1.3. Bimetalizm i prawo Kopernika-Greshama.....	9
1.4. Klasyczny standard złota	10
1.5. System waluty dewizowo – złotej	12
1.6. System z Bretton Woods	14
1.7. Austriacka szkoła ekonomii	14
Rozdział 2. Rola złota w amerykańskim systemie monetarnym do 1971 r.	17
2.1. Stosunki monetarne w koloniach brytyjskich na terenie dzisiejszych USA	17
2.2. Dolar kontynentalny	18
2.3. Zagadnienia monetarne w Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki ...	19
2.4. Amerykański bimetalizm.....	20
2.5. <i>Coinage Act</i> z 1834 r. oraz jego konsekwencje dla amerykańskiego systemu pieniężnego	23
2.6. Droga do ustanowienia złotego monometalizmu	24
2.7. System bankowy Stanów Zjednoczonych w XIX w.	28
2.8. Paniki finansowe w Stanach Zjednoczonych w XIX i XX w. oraz powstanie Systemu Rezerwy Federalnej Stanów Zjednoczonych.....	32
2.9. Wielki Kryzys w latach 1929-1933	35
2.10. Proces odchodzenia od standardu złota w Stanach Zjednoczonych.....	39
2.11. Przyczyny niepowodzenia oraz ocena standardu złota w USA.....	43
3. Perspektywa powrotu do standardu złota w Stanach Zjednoczonych Ameryki	46
3.1. Środowiska wspierające powrót do standardu złota.....	46
3.2. Sposoby ponownego wprowadzenia standardu złota w USA	50
3.3. Skutki ewentualnego powrotu USA do standardu złota.....	52
3.4. Ocena prawdopodobieństwa powrotu do standardu złota w Stanach Zjednoczonych z perspektywy 2013 r.	54
Zakończenie	58
Summary	60
Bibliografia	61
Spis rysunków i tabel	66

Wstęp

W niniejszej pracy licencjackiej przedstawiono ujęcie historyczne oraz perspektywę powrotu do standardu złota w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Standard złota był systemem monetarnym stosowanym przez dużą część krajów w XIX w. oraz w pierwszej połowie XX w., w tym przez USA od *de facto* 1879 r. W Ameryce został zawieszony w 1933 r., czyli obowiązywał tylko przez 54 lata. Był to okres prosperity i rozwoju, w szczególności do wybuchu I wojny światowej, kiedy to system waluty złotej został wypaczony przez interwencje Systemu Rezerwy Federalnej i ogromne wydatki na działania zbrojne (rzędu prawie 23 mld dolarów) – w bardzo szybkim tempie zwiększała się ludność państwa i jej poziom życia, a sam kraj stał się największą potęgą gospodarczą świata. Po 1933 r. złoto miało znaczenie tylko w relacjach międzypaństwowych, jednakże tylko do 1971 r., kiedy to dolar stracił jakikolwiek związek z tym kruszcem.

Wiedza na temat standardu złota jest dość powierzchowna wśród studentów czy absolwentów kierunków ekonomicznych i często ogranicza się do samej deklaracji znajomości pojęcia. Jest im trudno wskazać podstawy tego systemu, co wynika z braku obeznania w historii gospodarczej świata. Od czasu wybuchu kryzysu finansowego w 2007 r. standard złota bywa przedstawiany jako alternatywa dla obowiązującego w XXI w. systemu pieniądza fiducjarnego, która miałaby zaradzić podobnym kryzysom w przyszłości.

W trakcie pisania niniejszej pracy chciałem wykazać tezę, że standard złota był systemem monetarnym, który przyczynił się do rozwoju gospodarczego USA, co bez wątplenia miało miejsce w latach jego funkcjonowania, tj. 1879 – 1933. Ponadto, potencjalny powrót do parytetu złota w warunkach ekonomicznych i politycznych, które panują w Stanach Zjednoczonych w 2013 r., jest wysoce sensowny i pożądany oraz możliwy w 2. dekadzie XXI w.

Głównym celem pracy jest analiza historii standardu złota w USA oraz rozważenie możliwości powrotu do tego systemu monetarnego. Istotne jest również zbadanie jaki wpływ na wystąpienie Wielkiego Kryzysu w latach 1929 – 33, na jego długość oraz skalę miał parytet złota. Ponadto niezbędnym wydaje się przedstawienie środowisk popierających powrót do standardu złota oraz ich znaczenia w amerykańskim życiu publicznym.

W pierwszym rozdziale niniejszej pracy zostało przedstawione teoretyczne wprowadzenie do zagadnienia standardu złota, które jest niezbędne dla zrozumienia samej idei tego systemu monetarnego. Rozdział drugi jest poświęcony roli złota w amerykańskim systemie monetarnym do 1971 r., zostały w nim także opisane Wielki Kryzys oraz amerykański system bankowy. Jest to konieczne, aby lepiej zrozumieć funkcjonowanie systemu waluty złotej. W trzecim rozdziale przedstawiona została perspektywa powrotu do standardu złota w Stanach Zjednoczonych Ameryki w 2. dekadzie XXI w., przy uwzględnieniu warunków ekonomicznych i politycznych panujących w tym kraju w 2013 r.

W czasie pisania pracy dyplomowej wykorzystano wiele źródeł, w większości anglojęzycznych. Najważniejsze informacje pochodzą z pozycji monograficznych, bardzo istotnym źródłem były także artykuły prasowe i internetowe oraz amerykańskie akty prawne. Dane statystyczne wykorzystane w pracy pochodzą ze stron internetowych amerykańskich instytucji rządowych oraz pozycji monograficznych.

Rozdział 1. Standard złota jako przykład systemu monetarnego

1.1. Definicja i geneza powstania pieniądza

Pieniądz¹ jest jedną z podstawowych kategorii ekonomicznych. Współcześnie wyróżniane są dwa dominujące podejścia do definicji pieniądza – podejście funkcjonalne oraz statyczne. Według definicji funkcjonalnej pieniądz pełni następujące funkcje: miernika wartości (przy jego pomocy możliwe jest wyrażenie wartości towarów i usług dostępnych w gospodarce), środka wymiany (jest przyjmowany w chwili sprzedaży dóbr oraz wydawany w momencie zakupu innego dobra) oraz środka tezauryzacji (może być środkiem akumulacji oszczędności).

Podejście statyczne rozwinęło się po II wojnie światowej. Bazowało na określeniu agregatów pieniężnych, których zadaniem jest przekazywanie informacji o podaży pieniądza. Podstawowe agregaty pieniężne zostały przedstawione w tabeli 1.

Spółeczności pierwotne nie znały instytucji pieniądza we współczesnym jego rozumieniu. Wymiana dóbr w obrębie małych grup ludzi odbywała się drogą barteru, czyli wymiany bezpośredniej jednego dobra na inne dobro². Jeden towar był wymieniany na inny o niekoniecznie tym samym zastosowaniu czy tych samych właściwościach, np. drewno na zboże. Wymiana barterowa była jednak dalece niesprawiedliwa - bardzo często wartość wymienianych przedmiotów nie była taka sama oraz nie prowadziła do zaspokojenia potrzeb osób handlujących. Sam barter był bardzo uciążliwym procesem. Osoba X, oferujący pewne dobro, musiała znaleźć osobę Y, która byłaby zainteresowana nabyciem jego dobra w zamian za dobro, którym zainteresowany był X. Jest to problem podwójnej zbieżności potrzeb, który został opisany przez XIX-wiecznego brytyjskiego ekonomistę W. Jevonsa³.

Wraz z rozwojem gospodarki i cywilizacji zaczęto używać środków wymiany, które rozwiązały problem podwójnej zbieżności potrzeb oraz obniżyły koszty transakcyjne. Aby jakiś towar został uznany za środek wymiany musi charakteryzować się następującymi cechami:

¹ J. K. Galbraith, *Pieniądz. Pochodzenie i losy*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011, s. 23-29.

² Encyklopedia PWN, <http://encyklopedia.pwn.pl>, 20.10.2012.

³ W.S. Jevons, *Money and the Mechanism of Exchange*, Macmillan, Londyn 1875, rozdział 1, paragrafy 5-6, Library of Economics and Liberty, <http://www.econlib.org/>, 26.10.2012.

1. musi być powszechnie używany oraz musi być zgłaszany na niego duży popyt, aby uczestnicy rynku byli skłonni zaakceptować go jako zapłatę za dobra, które sprzedają,
2. musi posiadać wysoką wartość w przeliczeniu na jednostkę wagi, co uczyni jego transport nawet na duże odległości racjonalnym z punktu widzenia kosztów,
3. musi być trwały, aby służył do przechowywania wartości przez długi czas,
4. musi być łatwo podzielny, co pozwoli łatwo regulować rozmiary transakcji, w których jest wykorzystywany⁴.

Tabela 1

Mierniki podaży pieniądza

Agregat pieniężny	Składniki agregatu pieniężnego
M0 (tzw. baza monetarna)	gotówka w obiegu + gotówka zgromadzona w bankach
M1	gotówka, depozyty czekowe / głównie rachunki transakcyjne
M2	M1 + depozyty na rachunkach oszczędnościowych oraz certyfikaty depozytowe o niewielkich nominałach
M3	M2 + depozyty terminowe o dużych nominałach
L	M3 + weksle bankowe, dokumenty handlowe, obligacje bankowe

Źródło: M. Szczepaniec, *Makroekonomia: przewodnik*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2005, s. 98.

Na przestrzeni dziejów rolę środków wymiany pełniło bardzo wiele przedmiotów, np. cukier w Indiach Zachodnich⁵, bydło w starożytnej Grecji czy tytoń w okresie kolonialnym w Wirginii. Wraz z upływem czasu za najlepsze pieniądze zostały uznane dwa metale szlachetne: srebro i złoto. Bywało, że oba te kruszce pełniły funkcję pieniądza (bimetalizm), lub tylko jeden z nich odgrywał tę rolę (monometalizm)⁶.

⁴ M. N. Rothbard, *Tajniki bankowości*, Fijor Publishing, Warszawa 2007, s. 15.

⁵ Obecnie Karaiby.

⁶ M. N. Rothbard, *Złoto, banki, ludzie – krótka historia pieniądza*, Fijor Publishing, Warszawa 2009, s. 34.

Początkowo w wymianie używano całych sztab kruszcu, które były dużych rozmiarów, co utrudniało rozliczanie transakcji, jednak z czasem zaczęto dzielić sztaby na małe części, które nazywano monetami. Za twórców monet uważa się Fenicjan, lud semicki zamieszkujący początkowo tereny dzisiejszego Libanu, zachodniej Syrii i północnego Izraela, w późniejszym etapie rozwoju swojej cywilizacji skolonizowali znaczne tereny wokół Morza Śródziemnego. Fenicjanie w czasach starożytnych zbudowali imperium handlowe w basenie Morza Śródziemnego. Byli znani ze swej odwagi, przedsiębiorczości oraz wysokorozwiniętego budownictwa okrętowego. Nie dziwi więc fakt, że to właśnie w tej kupieckiej społeczności zaczęto używać monet, które przyjęły się z czasem na całym świecie.

Następnym etapem rozwoju pieniądza był pieniądz papierowy. Wśród przyczyn pojawienia się znaków papierowych wymienia się potrzebę udoskonalenia techniki obiegu pieniądza, niższe koszty cyrkulacji, eliminowanie ryzyka związanego z wykorzystywaniem monet z metali szlachetnych oraz niższe koszty emisji⁷. Początkowo miał on swoje pokrycie w metalu szlachetnym. Złotnicy, później bankierzy, przyjmowali w zastaw złoto lub srebro w zamian wydając zastawiającemu kwit depozytowy (później zwany banknotem), który po okazaniu uprawniał do odbioru zdeponowanego metalu. W 2013 r. banknoty nie mają żadnego pokrycia w kruszcu (pieniądz fiducjarny), a ich emisją zajmują się w zdecydowanej większości wyłącznie banki centralne (wyjątkiem pozostaje np. Szkocja, gdzie prawo emisji pieniądza posiadają trzy banki⁸). Później zaczęto powszechnie używać pieniądza bezgotówkowego. Współcześnie, dzięki rozwojowi bankowości i komputeryzacji, popularnym środkiem płatniczym jest pieniądz elektroniczny.

Przez stulecia uważano, że instytucja pieniądza jest wytworem państwa i że to państwu należy się władza i kontrola nad pieniądzem. Ten pogląd często prowadził do psucia pieniądza, czyli obniżania zawartości metalu szlachetnego w monecie i zmniejszania jej wagi, co prowadziło do ubożenia społeczeństw. Twierdzenie o państwowym pochodzeniu pieniądza podważył Carl Menger, austriacki ekonomista, twórca austriackiej szkoły ekonomii. C. Menger pokazał, że pieniądz nie był dziełem arbitralnej decyzji jednostki, umowy społecznej czy

⁷ J. Bilski, *Międzynarodowy system walutowy*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2006, s. 99.

⁸ Clydesdale Bank, Royal Bank of Scotland oraz Bank of Scotland.

przymusu prawnego. Jego powstanie było wieloetapowym procesem, w którym wiele jednostek niezależnie od siebie i w niezamierzony sposób doprowadziło do powstania instytucji pieniądza⁹.

1.2. Funkcje międzynarodowego systemu walutowego

System walutowy to ogół narzędzi i instytucji (takich jak mennice, bank centralny i banki komercyjne), dzięki którym rząd sprawuje kontrolę nad podażą pieniądza w gospodarce¹⁰. Międzynarodowy system walutowy (MSW) to natomiast zbiór zasad, konwencji oraz instytucji wspierających, które mają na celu ułatwienie wymiany międzynarodowej, dokonywania inwestycji zagranicznych i relokacji kapitału między gospodarkami narodowymi lub ugrupowaniami integracyjnymi. O istnieniu MSW można mówić w sytuacji, kiedy jego zasady są przestrzegane przez kraje mające istotny wpływ na gospodarkę świata¹¹. Funkcje MSW zostały zaprezentowane w tabeli 2.

Przyczyną powstania MSW była rozwijająca się współpraca gospodarcza między krajami przemysłowymi w ramach tradycyjnego podziału pracy, zapoczątkowanego w 2 poł. XIX w¹². Intensyfikacja handlu światowego była związana z rewolucją przemysłową oraz licznymi wynalazkami, które powstały w XIX w., np. koleją, telegrafem, maszyną parową czy statkiem parowym.

Z pojęciem MSW wiąże się także instytucja pieniądza międzynarodowego. Pieniądz międzynarodowy pełni takie same funkcje, jak pieniądz w gospodarkach narodowych czy ugrupowaniach integracyjnych, tzn. jest miernikiem wartości, środkiem wymiany oraz gromadzenia oszczędności. Przez bardzo długi czas funkcję pieniądza międzynarodowego pełniło złoto, jednak po jego demonetyzacji straciło tę pozycję. Współcześnie walutami, które pełnią rolę pieniądza międzynarodowego są np. dolar amerykański, euro i SDR (specjalne prawa ciągnięcia stworzone przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy w 1967 r.).

⁹ C. Menger, *Principles of Economics*, Free Press, Glencoe, Illinois 1950, ss. 257- 271.

¹⁰ Business Dictionary, <http://www.businessdictionary.com/>, 26.10.2012.

¹¹ D. Marciniak-Neider, *Świat międzynarodowych finansów* [w:] *Współczesna gospodarka światowa*, red. A.B. Kisiel-Łowczyc, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2000, s. 155.

¹² K. Klecha-Tylec, *Przeobrażenia współczesnego międzynarodowego systemu walutowego* [w:] *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, red. E. Oziewicz, T. Michałowski, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013, s. 213.

Funkcje międzynarodowego systemu walutowego

<ul style="list-style-type: none"> - zagwarantowanie podaży pieniądza międzynarodowego, - zapewnienie płynności międzynarodowej, - zapewnienie globalnej równowagi płatniczej, - stworzenie ram dla narodowej polityki gospodarczej, - stabilizacja stosunków gospodarczych między państwami.
--

Źródło: opracowanie własne na podstawie D. Begg, R. Dornbusch, S. Fischer, *Makroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 444.

1.3. Bimetalizm i prawo Kopernika-Greshama

Bimetalizm¹³ jest przykładem kruszcowego systemu monetarnego, którego podstawami są dwa metale szlachetne – srebro i złoto. Idea bimetalizmu sprowadza się do tego, aby oba kruszce uczestniczyły w obiegu pieniężnym przy z góry ustalonej relacji. Przeciwnością bimetalizmu jest monometalizm, czyli system pieniężny oparty tylko na jednym metalu szlachetnym.

Początków bimetalizmu należy szukać w XIII wiecznych Włoszech, kiedy to we Florencji i Wenecji w obiegu, obok monet srebrnych, pojawiły się złote monety. Bimetalizm był podstawowym systemem monetarnym aż do XIX w., kiedy większość cywilizowanych krajów świata uznała, że tylko złoto powinno być podstawą ich obiegu pieniężnego. Ogromnym problemem bimetalizmu był fakt, że w wyniku ciągłych zmian w popycie i podaży na metale szlachetne nie istniała stała rynkowa relacja wartości srebra do złota (w przeciwieństwie do tej ustawowej), co prowadziło do zjawiska, które tłumaczy prawo Kopernika-Greshama.

Prawo Kopernika-Greshama¹⁴ mówi o tym, że gdy w obiegu monetarnym znajdują się jednocześnie monety o tej samej wartości nominalnej, ale różnej zawartości kruszcu, to pieniądz lepszy (o wyższej zawartości kruszcu) jest wypierany z obiegu przez gorszy. To prawo znajduje także zastosowanie w systemie bimetalicznym, kiedy przy sztywnym oficjalnym stosunku wartości zmienia się rynkowy stosunek wartości obu metali, co powoduje wycofanie z obiegu pieniężnego metalu, który zyskuje na wartości. Każdy system bimetaliczny jest

¹³ Encyklopedia PWN, <http://encyklopedia.pwn.pl>, 20.02.2012.

¹⁴ *Ibidem*.

skazany, po pewnym czasie, na stanie się systemem monometalicznym, w zależności od wprowadzonego prawa (teoretycznie można sobie wyobrazić, że ustawodawcy zmienialiby zawartość kruszców w monetach wraz ze zmianami rynkowych cen złota i srebra, jednakże kłóci się to z samą ideą oparcia systemu walutowego na metalach szlachetnych, którego podstawowym zadaniem ma być gwarantowanie bezpieczeństwa i stabilności systemu monetarnego) – standardem złota lub standardem srebra.

1.4. Klasyczny standard złota

System waluty złotej był pierwszym międzynarodowym systemem pieniężnym, który obejmował swoim zasięgiem większość rozwiniętych państw i część ich kolonii oraz dominiów. Istniały przed nim systemy walutowe, jednak obejmowały one terytoria wybranych państw lub imperiów. Posługiwano się na ich terenie monetami z różnych metali i stopów metali, w zależności od występowania określonego materiału na danym obszarze¹⁵. Parytet złota był powszechnie stosowanym systemem walutowym w latach 1870–1914¹⁶. Za koniec klasycznego standardu złota przyjmuje się rok 1914, czyli rok wybuchu I wojny światowej, kiedy to większość państw zawiesiła wymienialność banknotów emitowanych przez banki centralne na złoto. W tabeli 3 zaprezentowane są lata obowiązywania klasycznego standardu złota w najważniejszych gospodarkach świata na przełomie XIX i XX w.

Standard złota wyróżniał się trzema cechami. Po pierwsze, każda jednostka pieniężna była nazwą jednostek wagowych złota¹⁷, np. amerykański *Gold Standard Act* z 1900 r. definiował dolara jako 23,22 granów (1,505 grama) złota. Po drugie, państwo utrzymywało wymienialność waluty krajowej na złoto. Po trzecie, emisja waluty była ściśle związana z krajowymi zasobami złota¹⁸.

Okres funkcjonowania klasycznego standardu złota to także okres stałych kursów walutowych. Wiązało się to z faktem, że większość walut miała oparcie

¹⁵ E. Drabowski, *Pieniądz międzynarodowy*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1988, s. 18

¹⁶ J. Bilski, *op.cit.*, s. 101.

¹⁷ M.N. Rothbard, *Złoto*, *op.cit.*, s. 39.

¹⁸ D. Begg, S. Fisher, R. Dornbush, *op.cit.*, s. 413.

w złocie. Jeżeli uncja złota odpowiadała 20,67 \$ oraz 4,25 £ to kurs wymiany dolara na funta musiał wynosić 4,86 \$/£¹⁹.

Tabela 3

Okres obowiązywania klasycznego standardu złota w wybranych krajach

Kraj	Czas (w latach)
Zjednoczone Królestwo	1821-1914
Stany Zjednoczone Ameryki	1879-1917
Niemcy	1871-1914
Francja	1878-1914
Imperium Rosyjskie	1871-1914
Austro-Węgry	1892-1914
Włochy	1884-1894
Belgia	1878-1914
Szwajcaria	1878-1914
Japonia	1897-1917

Zródło: opracowanie własne na podstawie Economic History Service, <http://eh.net/>, 30.10.2012.

Standard złota miał gwarantować automatyzm w procesie przywracania równowagi bilansu płatniczego. W praktyce zagadnienie to było bardziej złożone ze względu na fakt, że poszczególne gospodarki różnie reagowały na procesy dostosowawcze. Nie bez znaczenia była też rola interwencji rządowych. Istotne było także, że istniejący standard złota różnił się od swojej teoretycznej wersji. Mechanizm przywracania równowagi bilansu płatniczego na przykładzie kraju z deficytem bilansu płatniczego został przedstawiony na rysunku 1, z którego wynika, że powrót kraju z deficytem bądź nadwyżką na bilansie płatniczym do równowagi odbywa się automatycznie, bez potrzeby interwencji rządu, przy pomocy mechanizmów rynkowych.

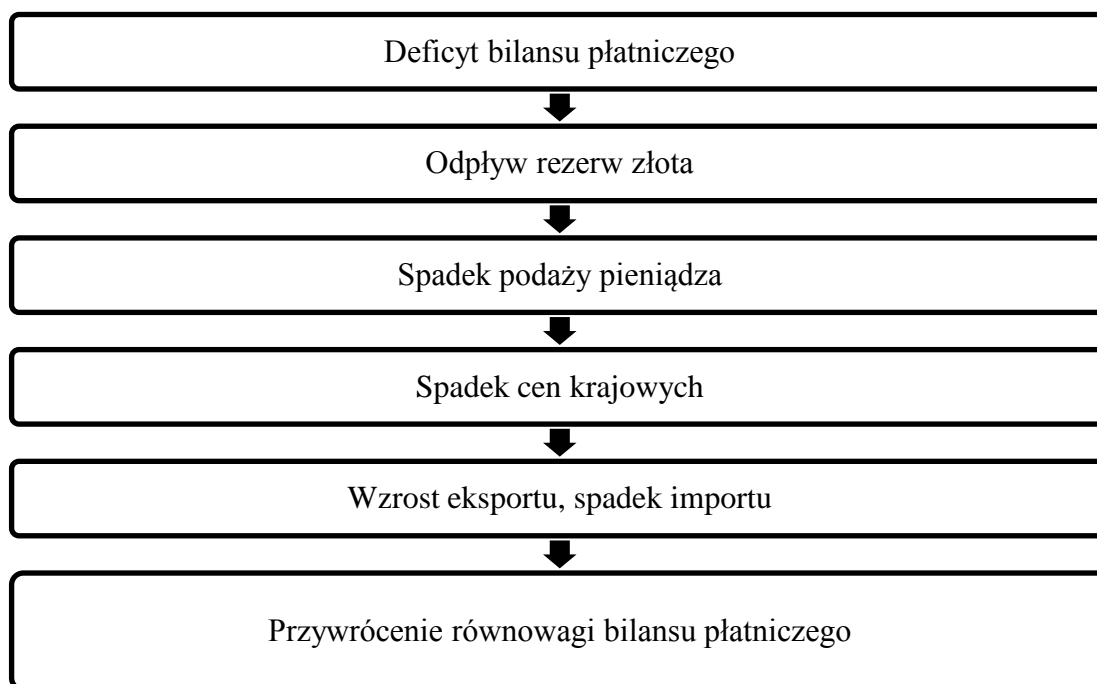
Klasyczny standard złota jest różnie oceniany przez ekonomistów i historyków. Jego zwolennicy podkreślają, że był najstabilniejszym systemem walutowym, uniemożliwiał rządowi kontrolę podaży pieniądza (co przez część ekonomistów jest traktowane jako największa wada), przyczyniał się do spadku cen

¹⁹ W. Morawski, *Zarys powszechnej historii pieniądza i bankowości*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2002, s. 103.

dóbr konsumpcyjnych. Przeciwnicy standardu złota mają zgoła inne zapatrywania na ten temat. John Maynard Keynes uważał go za „barbarzyński relikw”²⁰, sprzeciwiali mu się także monetaryści i neoklasycy na czele z Miltonem Friedmanem oraz Irvingiem Fisherem. Zarzucali systemowi waluty złotej deflacyjny charakter oraz niemożność zachowania stabilności cen w przypadku jego funkcjonowania. Do grona gorących krytyków standardu złota należy zaliczyć także Frederica Mishkina, członka zarządu Systemu Rezerwy Federalnej w latach 2006-2008, oraz Paula Krugmana, neokeynsistę, laureata ekonomicznej nagrody Nobla w 2008 r., jednego z najbardziej wpływowych amerykańskich intelektualistów.

Rysunek 1

Mechanizm przywracania równowagi bilansu płatniczego na przykładzie kraju z deficytem bilansu płatniczego

Źródło: opracowanie własne na podstawie D. Begg, S. Fisher, R. Dornbush, *Makroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003, s. 415.

1.5. System waluty dewizowo – złotej

Lata I wojny światowej i lata powojenne były czasem olbrzymich inflacji (przyjmując w niektórych krajach formę hiperinflacji, np. w Republice

²⁰ J.M. Keynes, *A Tractat on Monetary Reform*, Macmillan and Co., Londyn 1924, s. 172.

Weimarskiej), niedoborów na rynku i przestawienia gospodarek z produkcji wojennej na produkcję pokojową. Wiązało się to z bolesnymi dla społeczeństw procesami dostosowawczymi w gospodarce. Państwa uczestniczące w wojnie (i neutralne) zawiesiły wymienialność swoich walut na złoto w celu sfinansowania działań zbrojnych. Jedynym wyjątkiem były Stany Zjednoczone, które przystąpiły do wojny w 1917 r. i w czasie jej trwania nie zawiesiły standardu (zakazały jednak eksportu złota).

Po zakończeniu I wojny światowej szukano sposobu powrotu do stabilności gwarantowanej funkcjonowaniem standardu złota²¹. Biorąc pod uwagę wzrost podaży walut, ich deprecjację oraz nowy poziom cen należało na nowo zdefiniować parytet złota²². Przed wojną funt brytyjski był równoważny 4,86 dolarom amerykańskim. Pod koniec wojny wartość funta spadła do wartości około 3,5 dolara. Władze Wielkiej Brytanii powinny były zaakceptować ten fakt i powrócić do standardu złota na tym właśnie poziomie (podobnie powinny zachować się inne państwa zainteresowane powrotem do standardu złota). Tymczasem władze brytyjskie zdecydowały się przywrócić stary, przedwojenny parytet. Powodem podjęcia takiej właśnie decyzji była chęć zachowania pozycji Londynu jako światowego centrum finansowego oraz prestiżu funta. W czasie, gdy inne państwa odbudowywały zniszczenia wojenne, Wielka Brytania była pogrążona w stagnacji.

Na konferencji w Genewie z 1922 r. podjęto decyzję o powrocie do standardu złota, jednak jego założenia diametralnie różniły się od założeń klasycznego standardu złota. Nowy standard został nazwany standardem waluty dewizowo-złotej²³. Dolar amerykański miał być nadal wymieniany na złoto, tak jak przed I wojną światową. Funt brytyjski i inne waluty były wymienialne tylko na duże sztaby złota, które mogły służyć tylko do obsługi transakcji międzynarodowych. Wielka Brytania za funta wypłacała złoto i dolary, a inne kraje za swoje waluty płaciły w funtach.

System waluty dewizowo – złotej był dużo bardziej inflacyjniejszy niż jego klasyczny poprzednik. Lata jego panowania były okresem rosnącej podaży walut. Ten system upadł w 1931 r. gdy Francja zażądała wymiany swojego salda w funtach na złoto. Jej działania były efektem Wielkiego Kryzysu. Francuzi chcieli sprowadzić

²¹ M.N. Rothbard, *Złoto, op. cit.*, s. 108-112.

²² *Ibidem.*, s. 109.

²³ K. Klecha-Tylec, *op. cit.*, s. 215.

do kraju swoje rezerwy złota w obawie, że mogą zostać skonfiskowane przez Brytyjczyków w celu ratowania ich gospodarki. Wielka Brytania nie mogła sprostać temu zadaniu i odeszła od standardu złota²⁴. Inne kraje Starego Kontynentu poszły za jej przykładem. W 1934 r. od parytetu odeszły także Stany Zjednoczone na mocy *Gold Reserve Act*.

1.6. System z Bretton Woods

Kolejnym międzynarodowym systemem walutowym, którego elementem konstrukcji było złoto, był system z Bretton Woods²⁵. Był to pierwszy systemem monetarnym, który w całości powstał dzięki negocjacjom państw zainteresowanych. Jego założenia zostały ustalone na konferencji w Bretton Woods w stanie New Hampshire w lipcu 1944 r. Wtedy też powołano do życia Międzynarodowy Fundusz Walutowy i Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju.

Podstawą nowego system był dolar amerykański, który był określony jako 1/35 uncji złota (czyli jedna uncja odpowiadała 35 dolarom)²⁶. W przeciwieństwie do starych systemów, dolar nie był już powszechnie wymienialny na złoto. Z tego przywileju korzystać mogły tylko rządy i banki centralne. Państwa, które były częścią systemu, opierały swoje rezerwy na dolarach. Podstawowym celem systemu było utrzymanie jednoprocentowego przedziału wahań między kursami walutowymi co miało zagwarantować stabilność nowego reżimu monetarnego.

System z Bretton Woods upadł 15 sierpnia 1971 r., kiedy to prezydent Stanów Zjednoczonych Richard Nixon podjął decyzję o całkowitym zawieszeniu wymienialności dolara na złoto w obawie, że USA mogą stracić całe rezerwy złota, które topniały od końca II wojny światowej. Od tej pory System Rezerwy Federalnej może prowadzić bardzo elastyczną politykę monetarną²⁷.

²⁴ K. Zabielski, *Finanse międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 43.

²⁵ M. D. Bordo, B. Eichengreen, *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform*, University of Chicago Press, Chicago 1993, rozdział 1, s. 3.

²⁶ K. Klecha-Tylec, *op. cit.*, s. 217.

²⁷ P. Krugman, *The Gold Bug Variations*, Slate Magazine, 23.11.1996.

1.7. Austriacka szkoła ekonomii

W 2013 r. większość zwolenników powrotu do standardu złota skupiona jest wokół austriackiej szkoły ekonomii. Podkreślają oni stabilność standardu oraz fakt, że był najbardziej rynkowym systemem monetarnym w historii.

Początek austriackiej szkoły ekonomii związany jest z pracami Carla Mengera oraz Eugena von Böhm-Bawerka. C. Menger wniósł ogromny wkład do teorii ekonomii dzięki swojemu udziałowi w rozwój idei użyteczności krańcowej, która pozwoliła odrzucić jako nieprawdziwy pogląd mówiący, że wartość towaru jest związana z pracą, jaka została włożona w jego wyprodukowanie. C. Menger poświęcił też bardzo dużo czasu austro-węgierskiej reformie walutowej, która miała miejsce w 1892 r. Napisał siedem artykułów z dziedziny teorii pieniądza, jednak są one dostępne wyłącznie w języku niemieckim, co znacząco ogranicza ich wpływ na współczesną myśl ekonomiczną²⁸. E. Böhm-Bawerk zapisał się w historii myśli ekonomicznej jako twórca subiektywnej teorii pieniądza oraz wielki krytyk marksizmu. Obaj mieli ogromny wpływ na politykę rządu Austro-Węgier.

Metodologią szkoły austriackiej jest praksologia, czyli ogólna teoria ludzkiego działania²⁹. Prakseologia opiera się na założeniu, że każde działanie jest działaniem jednostek. Odrzuca ona wszelkie pojęcia holistyczne, takie jak państwo czy naród. Austriacy prezentują indywidualistyczne i subiektywistyczne podejście do ekonomii, nie godzą się na matematyczne modelowanie oraz prezentowanie zjawisk ekonomicznych, podkreślają rolę niepewności oraz informacji w procesie gospodarowania³⁰.

Najsłynniejszą teorią austriackiej szkoły ekonomii jest teoria cyklu koniunkturalnego. Sprowadza się ona do twierdzenia, że cykle koniunkturalne są efektem ekspansji kredytowej³¹, która jest możliwa dzięki istnieniu banków centralnych oraz pieniądza fiducjarnego (pustego, nie mającego oparcia w żadnym kruszcu). Akcja kredytowa banków komercyjnych prowadzi do spadku stopy procentowej. Przedsiębiorcy decydują się na inwestycje, które po pewnym

²⁸ H. F. Sennholz, *Publikacje Carla Mengera o pieniądzu*, [w:] *Austriacy o standardzie złota*, red. R. Lockwell, Instytut Ludwika von Misesa, Warszawa 2011, s. 17 – 23.

²⁹ L. von Mises, *Ludzkie działanie – traktat o ekonomii*, Instytut Ludwika von Misesa, Warszawa 2007, s. 3.

³⁰ L. H. Rockwell Jr., *Istotność austriackiej ekonomii*, Instytut Misesa, <http://mises.pl/>, 2.11.2012.

³¹ R. Orłowska, S. Pangsy-Kania, *Cykle koniunkturalne – teoria, analiza i praktyka*, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2003, s.40.

czasie okazują się inwestycjami nietrafionymi. Po fazie boomu, niemającego zdrowych podstaw gospodarczych, następuje recesja - dochodzi do oczyszczania rynku z błędnych projektów inwestycyjnych.

Austriacy generalnie sprzeciwiają się interwencji rządów w gospodarkę (oczywiście występują między nimi różnice zdań na konkretne sprawy, np. nie ma między nimi zgody na to czy w ogóle powinna istnieć instytucja państwa). Ich największy sprzeciw budzi kontrola cen, emisja pieniądza przez państwo, subwencje rządowe, opodatkowanie pracy, rozrost biurokracji czy płace minimalne. Najbardziej znanymi przedstawicielami austriackiej szkoły ekonomii są F.A. Hayek, Ludwig von Mises oraz M.N. Rothbard.

Rozdział 2. Rola złota w amerykańskim systemie monetarnym do 1971 r.

2.1. Stosunki monetarne w koloniach brytyjskich na terenie dzisiejszych USA

W okresie kolonialnym na terytorium trzynastu kolonii brytyjskich³² funkcję pieniądza sprawowały najróżniejsze towary, od tytoniu w Virginii po ryż w Karolinie Południowej³³, srebrne i złote monety oraz pieniądz papierowy. Podobnie jak w funt brytyjski, waluty kolonialne były denominowane w funtach, szylingach i pensach. Waluty poszczególnych kolonii różniły się między sobą wartością, jednakże wszystkie kolonialne funty miały niższą wartość niż brytyjski funt szterling³⁴. Ze względu na brak metali szlachetnych na terenie kolonii, złote i srebrne monety były sprowadzane z Europy, głównie Hiszpanii.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że rząd Prowincji Massachusetts Bay jako pierwszy w świecie zachodnim rozpoczął emisję pieniądza papierowego w 1690 r. (w celu sfinansowania wydatków wojennych). Ta forma pieniądza była znana od wieków w innych cywilizacjach, np. chińskiej, jednakże była obca cywilizacji zachodniej. Za przykładem rządu Prowincji Massachusetts Bay poszły rządy innych kolonii, jako ostatnia swojego papierowego funta w 1755 r. zaczęła emitować Kolonia i Dominium Virginii³⁵. Kolonie emitowały także *bills of credit*, dokumenty podobne do banknotów, które także służyły jako pieniądze, jednak nie zawsze można było nimi regulować swoje zobowiązania, zarówno prywatne, jak i w kontaktach z rządem. Rządy emitowały je w czasach wojen i kryzysów finansowych, zazwyczaj miały charakter fiducjarny.

Bardzo często efektem zwiększania ilości pieniądza w obiegu (poprzez emisję pieniądza papierowego i *bills of credit*) była inflacja oraz deprecjacja kolonialnych walut w stosunku do brytyjskiego funta szterlinga. Deprecjacja była zjawiskiem bardzo niekorzystnym dla brytyjskich kredytodawców, ponieważ

³² Prowincja New Hampshire, Prowincja Massachusetts Bay, Kolonia Rhode Island i Plantacje Providence, Kolonia Connecticut, Prowincja Nowy Jork, Prowincja New Jersey, Prowincja Pensylwania, Kolonia Delaware, Prowincja Maryland, Kolonia i Dominium Virginii, Prowincja Północna Karolina, Prowincja Karoliny Południowej, Prowincja Georgia.

³³ M.N. Rothbard, *A History of Money and Banking in the United States: The Colonial Era to World War II*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama 2002, s. 48.

³⁴ R. Michener, *Money in the American Colonies*, EH.Net Encyclopedia, <http://eh.net/encyclopedia/>, 6.02.2013.

³⁵ E. Newman, *The Early Paper Money of America*, Krause Publications, Iola, Wisconsin 1990, s. 11.

koloniści spłacali zaciągnięte przez siebie kredyty w pieniądzu, którego wartość często była dużo niższa niż w chwili udzielenia kredytu. Władze Zjednoczonego Królestwa starały się ograniczać nadmierną emisję pieniądza w swoich koloniach w Ameryce Północnej poprzez uchwalenie *Currency Acts* w 1751, 1764 oraz 1773 r. Taka polityka prowadziła jednak do napięć pomiędzy metropolią a koloniami, które w znacznym stopniu przyczyniły się do buntu kolonii w latach 70. XIX w.

2.2. Dolar kontynentalny

Wraz z rozpoczęciem wojny o niepodległość³⁶ trzynastcie kolonii (od podpisania Deklaracji Niepodległości 4 lipca 1776 r. znanych jako Stany Zjednoczone Ameryki) stanęło przed problem finansowania działań zbrojnych. Drugi Kongres Kontynentalny, organ prawodawczy zbuntowanych kolonii, w 1775 r. rozpoczął emisję pieniądza papierowego, dolara kontynentalnego. Jego emisja została zaprzestana w 1781 r.

Szacuje się, że na początku wojny na terenie kolonii podaż pieniądza kształtowała się na poziomie 12 mln dolarów. W samym tylko 1775 r. do obiegu trafiło kolejnych 6 mln dolarów, co oznacza wzrost podaży pieniądza o 50%. W następnych latach Drugi Kongres Kontynentalny kontynuował wzmoczoną emisję pieniądza (której szczyt przypadał na lata 1775-1779, dane o emisji znajdują się w tabeli 4) – w trakcie wojny o niepodległość w obiegu znalazło się dodatkowych ponad 241 mln dolarów³⁷ (między historykami nie ma zgody co do dokładnej wielkości emisji). Co więcej, władze stanów (kolonie, po rozpoczęciu, rewolucji zostały nazwane stanami) kontynuowały emisję *bills of credit*. Ogromnym problemem był również fakt, że Brytyjczycy dopuszczali się fałszowania dolara kontynentalnego na ogromną skalę. Wartość amerykańskiego pieniądza była tak niska, że ukuto powiedzenie "*not worth a continental*" – „tyle wart co kontynentalny”.

Eksperyment, jakim była niepoohamowana emisja pieniądza papierowego w celu sfinansowania wydatków wojennych młodego państwa, zakończył się

³⁶ Wojna o niepodległość Stanów Zjednoczonych – wojna między Wielką Brytanią a jej trzynastoma koloniami w Ameryce Północnej, tocząca się w latach 1775 – 1783.

³⁷ E. Newman, *op. cit.*, s.16.

ogromną inflacją i deprecjacją dolara kontynentalnego. Władze Stanów Zjednoczonych postanowiły walczyć z problemami, które wcześniej wykreowały. Kongres w 1782 r. powołał na stanowisko Nadinspektora Finansów Stanów Zjednoczonych jednego z Ojców Założycieli, Roberta Morrisa. Morris był amerykańskim (urodził się w Wielkiej Brytanii, jednak w wieku 13 lat wyemigrował do Ameryki Północnej) kupcem, przedsiębiorcą i inwestorem, który wsławił się skutecznym zarządzaniem finansami USA, dzięki czemu zyskał przydomek „Finansisty Rewolucji”. Morris doprowadził do powstania w 1782 r. *de facto* pierwszego banku centralnego USA, Banku Ameryki Północnej. Nowy Bank był bankiem prywatnym i był wzorowany na Banku Anglii, który powstał 1694 r. Bank został częściowo sfinansowany dzięki pożyczce udzielonej przez Francję. Sam Morris również zaangażował swoje własne pieniądze. Następcą Banku Ameryki Północnej jako amerykańskiego banku centralnego w 1791 r. został Pierwszy Bank Stanów Zjednoczonych.

2.3. Zagadnienia monetarne w Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki

Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki została podpisana 17 września 1787 r., natomiast weszła w życie 4 marca 1789 r. Była drugim tego typu (po konstytucji Republiki Korsyki) dokumentem na świecie. Jako ustawa zasadnicza jest traktowana z ogromnym szacunkiem, często graniczącym ze świętością, wśród amerykańskiej opinii publicznej i polityków, o czym może świadczyć fakt, że przez ponad 220 lat obowiązywania wprowadzono do niej tylko 27 poprawek. Amerykanie często powołują się na jej zapisy w debacie publicznej nad najważniejszymi kwestiami ustrojowymi swojego kraju. Została napisana w duchu oświeceniowego liberalizmu i republikanizmu – gwarantowała m.in. trójpodział władzy i ochronę praw i wolności jednostki przed rządem.

Artykuł I paragraf 8 Konstytucji³⁸ dawał Kongresowi Stanów Zjednoczonych, najwyższemu organowi przedstawicielskiemu i zasadniczemu organowi władzy ustawodawczej w USA, m.in. prawo bicia monety, określania ich wartości oraz wartości walut zagranicznych, a także wprowadzania kary za podrabianie państwowych papierów wartościowych oraz monet, będących w obiegu w Stanach Zjednoczonych.

³⁸ Biblioteka Sejmowa, <http://libr.sejm.gov.pl/>, 16.02.2013.

Wielkość emisji dolara kontynentalnego w latach 1775-1781

Rok	Wielkość emisji dolara kontynentalnego
1775	6 000 000
1776	20 064 677
1777	26 426 333
1778	66 965 269
1779	149 703 857
1780	82 908 320
1781	11 408 095
RAZEM	243 095 459

Źródło: opracowanie własne J. Elliot, *Funding System of the United States and Great Britain*, House of Representatives Document No. 15 (Vol. II. Executive Documents), 28 Kongres, 1 sesja, odczytany 16.12.1843, s. 8, 11.

Artykuł I paragraf 10 Konstytucji³⁹ zabraniał stanom bić monety, wypuszczać banknoty oraz uznawać za ustawowe środki płatnicze jakichkolwiek środków poza złotą lub srebrną monetą. Wspomniane zapisy Konstytucji świadczą o tym, że jej autorzy wyciągnęli wnioski z okresu ogromnego chaosu monetarnego czasu wojny o niepodległość i towarzyszącej mu inflacji. W związku z uprawnieniami wynikającymi z zapisów Konstytucji, Kongres w 1792 r. uchwalił *Coinage Act*, który określał zasady bicia monety.

2.4. Amerykański bimetalizm

Nawet w czasie panowania Brytyjczyków w Ameryce Północnej, najpopularniejszą monetą znajdującą się w obiegu był nie brytyjski funt szterling, lecz hiszpański srebrny dolar⁴⁰ (wynikało to z bliskości ogromnych złóż dobrej jakości srebra w hiszpańskiej Ameryce Środkowej i Południowej, głównie w Meksyku i Peru). W Stanach Zjednoczonych panował więc powszechny konsensus, że nowa amerykańska waluta również będzie zwana dolarem. Jak pisał Thomas Jefferson, amerykański polityk, mąż stanu, jeden z Ojców Założycieli: „Dolar jest znaną jednostką

³⁹ Ibidem, 16.02.2013.

⁴⁰ Sama nazwa „dolar” pochodzi od talara, srebrnej monety bitej w XVI w. na terenie Czech.

monetarną, najbardziej znaną ze wszystkich wśród opinii publicznej. Znalazł zastosowanie od Południa do Północy”⁴¹.

Na mocy *Coinage Act* z dnia 2 kwietnia 1792 r. w Stanach Zjednoczonych został wprowadzony bimetalizm. Podstawową srebrną monetą miał być dolar, natomiast złotą orzeł, który miał wartość 10 dolarów. W sekcji 8 *Coinage Act* moneta jednodolarowa została zdefiniowana jako 371,25 granów czystego srebra lub równowartość 24,75 granów czystego złota. Zawartość metali szlachetnych i nieszlachetnych w pozostałych monetach została przedstawiona w Tabeli 5.

Tabela 5

**Zawartość metali szlachetnych w amerykańskich monetach na mocy
Coinage Act z 2 kwietnia 1792 r.**

Nazwa waluty	Stosunek do dolara	Zawartość metalu szlachetnego
Orzeł	10\$	247,5 granów ⁴² czystego złota
Pół orła	5\$	123,75 granów czystego złota
Ćwierć orła	2,5\$	61,875 granów czystego złota
Dolar	1\$	371,25 granów czystego srebra
Pół dolara	0,5\$	185,625 granów czystego srebra
Ćwierć dolara	0,25\$	95,8125 granów czystego srebra
Dime	0,1\$	37,125 granów czystego srebra
Pół dime	0,05\$	18,5625 granów czystego srebra
Cent	0,01\$	264 grany miedzi
Pół centa	0,005\$	132 grany miedzi

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Coinage Act* z dnia 2 kwietnia 1792 r., sekcja 9.

Na mocy *Coinage Act* została powołana Mennica Stanów Zjednoczonych. Jej siedziba znajdowała się w Filadelfii, ówczesnej stolicy USA. Każda osoba lub grupa osób miała prawo dostarczyć do Mennicy złoto lub srebro, a zadaniem Mennicy było wybicie z dostarczonego kruszcu, bez pobrania jakiegokolwiek opłaty, odpowiedniej ilości monet w kruszcu, który został do niej dostarczony⁴³. Srebrne i złote monety miały stać się legalnymi środkami płatniczymi we wszelkich transakcjach na terenie

⁴¹ J. L. Laughlin, *The History of Bimetallism in the United States*, D. Appleton & Company, New York 1885, część I, rozdział II, akapit 3.

⁴² 1 gran = ok. 0,065 grama.

⁴³ *Coinage Act* z dnia 2 kwietnia 1792 r., sekcja 14.

USA. Niezwykle kontrowersyjnym z naszego punktu widzenia (w purytańskiej⁴⁴ Ameryce końca XVIII w. było to czymś niemalże oczywistym) może wydawać się zapis, który znalazł się w sekcji 19 *Coinage Act* z 1792 r. Otóż za fałszowanie pieniędzy, które zostało uznane za zbrodnię, groziła kara śmierci, co *de facto* oznaczało zrównanie procederu fałszerstwa z np. morderstwem.

Wyżej wspomniane zapisy *Coinage Act*, podobnie jak zapisy Konstytucji, świadczą o roztropności amerykańskich polityków. Kongresmeni, mając w pamięci ciągle świeże doświadczenia wojny o niepodległość i towarzyszące jej problemy monetarne, opowiedzieli się za pieniądzem kruszcowym, ponadto zdecydowanie sprzeciwiali się fałszowaniu pieniądza. Niestety, nie przewidzieli oni problemów wynikających z natury bimetalizmu.

Stały ustawowy stosunek wartości srebra do złota na poziomie 15:1 prawie dokładnie odzwierciedlał rynkowy stosunek wartości srebra do złota w początku lat 90. XVIII w. Jednakże podstawowym problemem każdego bimetalicznego systemu monetarnego jest fakt, że po pewnym czasie popyt i podaż metali szlachetnych ulegają zmianie, a wraz z nimi rynkowy stosunek wartości obu kruszców. Dla przykładu w latach 60. XVIII w. na rynku światowym relatywnie wzrosła wartość złota ze względu na spadek jego produkcji w Rosji⁴⁵.

W latach 80. XVIII w. rozpoczął się kolejny okres spadku relatywnej wartości srebra w stosunku do złota, czego przyczyn należy upatrywać w zwiększonej produkcji srebra w kopalniach w Meksyku. Rynkowy stosunek wartości srebra do złota spadł z 15:1 z początku lat 90. XVIII w. do ok. 15,75:1 po 1805 r.⁴⁶ Przy niezmiennym ustawowym parytecie wartości obu metali zaczęło działać prawo Kopernika-Greshama. Mieszkańcom Stanów Zjednoczonych opłacało się (przy uwzględnieniu dosyć wysokich kosztów transport) sprowadzanie srebra z zagranicy, wymienianie go po urzędowym kursie na złoto, przetapianie złotych monet na bulion oraz wysyłanie krajowych zapasów złota za granicę. Ten zyskowny i racjonalny proceder doprowadził jednak do tego, że złoto zostało całkowicie wyparte z amerykańskiego obiegu pieniężnego. Od 1810 do 1834 r. w obiegu znajdowały się tylko monety srebrne, zarówno krajowe, jak i zagraniczne.

⁴⁴ Purytański – surowy, rygorystyczny.

⁴⁵ M.N. Rothbard, *op. cit.*, s. 66.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 66.

Bardzo ważnym jest fakt, że w 1793 r. Kongres Stanów Zjednoczonych wyraził zgodę na to, aby wszystkie zagraniczne monety kruszcowe miały charakter legalnych środków płatniczych. Szacuje się, że pod koniec XVIII w. 80% wszystkich monet znajdujących się na terytorium USA było monetami wybitymi poza granicami kraju. Większość z nich stanowiły hiszpańskie srebrne monety. W 1827 r. część monet utraciła charakter prawnego środka wymiany, jednak hiszpański dolar cieszył się tym mianem aż do 1857 r.

2.5. *Coinage Act* z 1834 r. oraz jego konsekwencje dla amerykańskiego systemu pieniężnego

W latach 30. XIX w. było oczywiste, że urzędowy stosunek wartości srebra do złota z 1792 r. na poziomie 15:1 jest nieadekwatny do warunków panujących na rynku. Grupa polityków skupiona wokół siódmego prezydenta Stanów Zjednoczonych, demokratty Andrew Jacksona, postanowiła zmienić zapisy ustawy z 1792 r. Powszechnie uważa się, że ci politycy chcieli wprowadzić standard złota tylnymi drzwiami, jednak prawda jest taka, że zależało im na tym, aby oba kruszce znajdowały się w obiegu.

27 czerwca 1834 r. Kongres Stanów Zjednoczonych przegłosował kolejny *Coinage Act*. Na jego mocy stosunek wartości srebra do złota został podniesiony z poziomu 15:1 (uchwalony w 1792 r.) do poziomu 16:1⁴⁷. Dolar miał teraz równowartość 23,2 granów czystego złota, czyli jego wartość spadła o 6,26% w stosunku do 1792 r. (24,75 granów czystego złota). M.N. Rothbard uważa, że należało podnieść zawartość srebra w dolarze do 396 granów czystego srebra (w stosunku do 371,25 granów)⁴⁸. Podejrzewa, że zwolennicy Jacksona nie zdecydowali się na taki krok, ponieważ nie chcieli zmieniać monety jednodolarowej, która została ustanowiona przez Ojców Założycieli, cieszących się ogromnym szacunkiem w amerykańskim społeczeństwie.

Rynkowy stosunek wartości srebra do złota w 1833 r. kształtował się na poziomie 15,93:1, czyli bardzo blisko nowego oficjalnego parytetu. Do kraju zaczęto importować złoto, a złote i srebrne monety równolegle znajdowały się w obiegu. Taka sytuacja miała miejsce aż do lat 50. XIX w..

⁴⁷ *Coinage Act* z dnia 28 czerwca 1834 r., sekcja 3.

⁴⁸ M.N. Rothbard, *op. cit.*, s. 105.

W latach 1720 – 1830 roczna światowa produkcja złota wynosiła średnio 12,8 mln dolarów, w latach 40. XIX w. średnio 38,2 mln dolarów, jednakże w 1853 r. osiągnęła szczyt, którego nie przekroczone aż do lat 90. XIX w. – 155 mln dolarów⁴⁹. Wzrost światowej produkcji złota był wynikiem odkrycia ogromnych złóż tego metalu szlachetnego w Kalifornii, Australii oraz Rosji. Tak gwałtowny wzrost wydobywania złota (produkcja srebra również rosła, jednak w tempie zdecydowanie wolniejszym) musiał doprowadzić do zmiany rynkowego stosunku wartości srebra do złota na korzyść tego pierwszego metalu. Na początku 1849 r. stosunek ten wynosił 15,97:1, jednak już w następnym roku średni 15,70:1, w 1851 r. 15,46:1, a w latach 1853-1860 średnio 15,32:1⁵⁰. W takich warunkach rynkowych, przy oficjalnym kursie 16:1, opłacało się wywozić srebro poza granice Stanów Zjednoczonych. USA stanęły przed ogromnym problemem braku monet o niskim nominale oraz weszły *de facto* do grona krajów, w których obowiązywał standard złota.

Pod presją kryzysu monetarnego oraz oczywistego ponownego upadku systemu bimetalicznego, amerykański Kongres zdecydował się w lutym 1853 r. na wprowadzenie niezbędnych reform, których celem było zachowanie bimetalizmu *de jure*. Postanowiono, że srebrne monety, których wartość zmniejszono o 6,91%⁵¹, pozostaną legalnym środkiem płatniczym w transakcjach do maksymalnie 5 dolarów. Na początku 1854 r. problem braku monet o niskim nominale był już rozwiązany.

2.6. Droga do ustanowienia złotego monometalizmu

W latach 1861-1865 na terenie Stanów Zjednoczonych toczyła się wojna domowa, która całkowicie zmieniła oblicze kraju pod każdym względem – politycznym, kulturowym, społecznym i gospodarczym, w tym oczywiście także walutowym. Jej przyczyn upatruje się w różnym podejściu poszczególnych stanów do kwestii niewolnictwa (jednak należy zaznaczyć, że była to przyczyna nie najistotniejsza, ponieważ, np. Missouri i Kentucky, pomimo faktu tolerowania niewolnictwa, stanęły po stronie abolicjonistycznej Unii), różnic społecznych i gospodarczych pomiędzy południowymi (rolniczymi, bardziej konserwatywnymi) a północnymi (przemysłowymi, liberalnymi) stanami USA. Stronami biorącymi udział w wojnie były

⁴⁹ Laughlin, *op.cit.*, s. 283-286.

⁵⁰ M.N. Rothbard, *op. cit.*, s.108.

⁵¹ *Ibidem*, s.111.

Stany Zjednoczone Ameryki (Unia) oraz Skonfederowane Stany Ameryki. Ostatecznie zwycięstwo osiągnęła Unia.

Stany Zjednoczone, w celu sfinansowania swoich działań wojennych, emitowały pieniądź fiducjarny Banknoty Stanów Zjednoczonych (popularnie zwane *greenbacks*). W latach 1862-1865 do obiegu trafiły prawie 450 milionów nowych pieniędzy, niezabezpieczonych w żadnym stopniu złotem lub srebrem, co spowodowało inflację. Po zwycięskiej wojnie, w czasie tzw. Rekonstrukcji, stanął problem tych banknotów. Rolnicy i pracownicy fizyczni byli zwolennikami inflacyjnej polityki pieniężnej oraz kontynuowania emisji *greenbacks*. Wsparcia udzielali im także ekonomiści, m.in. Henry Charles Carey, jednakże swoje zdanie przeforsował Hugh McCulloch, Sekretarz Skarbu, i inni zwolennicy „zdrowego pieniądza”, którzy twierdzili, że emisja pieniądza fiducjarnego była tylko środkiem służącym do sfinansowania wojny i nie może być zjawiskiem stałym.

Jednym z najważniejszych wydarzeń na drodze do amerykańskiego standardu złota było uchwalenie *Coinage Act* w 1873 r.. Ten akt prawny kończył erę srebrnego dolara. Uchylono też ustawową możliwość złożenia w Mennicy Stanów Zjednoczonych srebra, z którego Mennica miała wybić monety. Producenci srebra i część amerykańskiej opinii publicznej żądali uchylecia aktu, jednakże nie znaleźli posłuchu w Kongresie. Ich zdaniem, tylko bimetalizm mógł zagwarantować pomyślność i dobrobyt. Krytycy uważali, że taki obrót spraw doprowadziłby do inflacji, której skutkami byłyby ubożenie mas pracujących oraz wejście w życie prawa Greshama – odpływ złota poza granice kraju oraz *de facto* standard srebra⁵². Uchwalenie *Coinage Act* w 1873 r. przeszło do historii jako „*The Crime of 1873 r.*”. Wielkim zwolennikiem tezy o „zbrodniczym” charakterze tych wydarzeń był Milton Friedman, najważniejszy przedstawiciel monetaryzmu i laureat nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii w 1976 r., który uważał, że odebranie amerykańskim obywatelom prawa do decydowania o pieniądzu, którym posługują się na co dzień, było niewybaczalnym działaniem na ich szkodę⁵³.

14 stycznia 1875 r. Kongres uchwalił *Specie Payment Resumption Act*⁵⁴, prawo, które zobowiązywało rząd Stanów Zjednoczonych do wykupu za złoto

⁵² S.L. Jones, *The Presidential Election of 1896*, University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin 1967, s. 7 – 13.

⁵³ M. Friedman, *The Crime of 1873*, Working Papers in Economics E-89-12, The Hoover Institution, Washington, DC 1989, s. 10 – 19.

⁵⁴ Princeton University, <http://www.princeton.edu/>, 28.02.2013.

niezabezpieczonych wcześniej *greenbacks* po 1 stycznia 1879 r. Obywatele, mając zagwarantowane prawo sprzedaży rządowi *greenbacks* za złoto, zaakceptowali tę formę pieniądza i pozostała ona w obiegu. W ten sposób USA faktycznie wróciły do standardu złota.

Jeszcze pod koniec lat 70. XIX w. były podejmowane działania mające zwiększyć znaczenie srebra w systemie monetarnym Stanów Zjednoczonych, jednak skończyły się one niepowodzeniem. Zagadnienia monetarne wróciły do amerykańskiej debaty publicznej w latach 90. XIX w.. Opinia publiczna i scena polityczna spolaryzowały się i podzieliły na dwa wielkie obozy – zwolenników powrotu do bimetalizmu i zwolenników standardu złota.

Zwolennicy srebra, *Silverites*, grupowali się wśród farmerów (jednakże nie wszystkich, przeważali plantatorzy bawełny oraz zadłużeni farmerzy), którzy w standardzie złota widzieli przyczynę swoich spadających dochodów (co było twierdzeniem błędnym, ponieważ spadek cen produktów rolnych wiązał się ze zjawiskiem wzrostu produkcji rolnej), pracowników fabryk, właścicieli kopalń srebra oraz mieszkańców zachodnich stanów. *Silverites* postawili sobie za cel doprowadzenie do powrotu do bimetalizmu przy współczynniku wartości srebra do złota 16:1. Rynkowy współczynnik kształtował się na poziomie 32:1, więc przyjęcie rozwiązań proponowanych przez *Silverites* doprowadziłoby do gwałtownego odpływu cenniejszego złota poza granice USA⁵⁵.

Zwolennikami standardu złota (*Goldbugs*) byli natomiast głównie biznesmeni i przemysłowcy – właściciele fabryk, linii kolejowych oraz finansiści, którzy uważali, że tylko system monetarny oparty na złotym kruszcu może zagwarantować stabilność finansową oraz gospodarczą pomyślność krajowi. Po stronie *Goldbugs* opowiadała się także mieszkająca w miastach klasa średnia, w szczególności Amerykanie niemieckiego pochodzenia. Wszyscy, zarówno zwolennicy, jak i przeciwnicy srebra, zgadzali się, że jego powrót będzie oznaczał inflację, jednakże samo podejście do tego zagadnienia w obu obozach było odmienne, np. farmerom zależało na wzroście cen ich produktów oraz na spadku realnego oprocentowania ich pożyczek, lecz z drugiej strony było to zagrożeniem dla finansistów i osób posiadających oszczędności.

Sprawa powrotu do bimetalizmu lub ostatecznego potwierdzenia standardu złota osiągnęła swoje apogeum w latach 1893-1896. *Silverites* otrzymali poparcie od trzech

⁵⁵ A. Gevinson, *Silverites, Populists, and the Movement for Free Silver*, Teaching History, <http://teachinghistory.org/>, 28.02.2013.

środków politycznych – Partii Demokratycznej, Partii Populistycznej oraz Srebrnej Partii Republikańskiej, która powstała w formie sprzeciwu zachodnich republikanów wobec polityki prowadzonej przez establishment Partii Republikańskiej. *Goldbugs* cieszyli się natomiast poparciem Partii Republikańskiej oraz Narodowej Partii Demokratycznej, grupy zwolenników polityki prezydenta Grovera Clevelanda⁵⁶ oraz przeciwników *Silverites*.

3 listopada 1896 r. odbyły się 28 wybory prezydenckie w historii Stanów Zjednoczonych, które miały definitywnie zdecydować o przyszłości pieniężnej kraju. Naprzeciwko siebie stanęli William McKinley, republikanin, były gubernator stanu Ohio, oraz demokrata i populistę⁵⁷ William J. Bryan, były członek Izby Reprezentantów z Nebraski. Bryan, w swoim słynnym przemówieniu na Krajowej Konwencji Demokratów z 9 lipca 1896 r., powiedział, że „nie można ukrzyżować ludzkości na krzyżu ze złota”⁵⁸. Celem jego prezydentury miał być powrót do bimetalizmu przy współczynniku wymiany srebra do złota 16:1, co doprowadziłoby do inflacji, która byłaby na rękę części jego wyborców (głównie zadłużonych rolników). Ostatecznie wybory wygrał William McKinley. W czasie swojej prezydentury skupił się głównie na polityce zagranicznej oraz prowadzeniu ekspansji terytorialnej (wojna 1898 r. z Hiszpanią oraz zdobycie Kuby, Filipin i Portoryko). Jego głównym osiągnięciem w dziedzinie polityki wewnętrznej było oficjalne wprowadzenie standardu złota.

Po zwycięstwie w wyborach prezydenckich z 1896 r. kandydata republikanów oficjalne przyjęcie standardu złota przez USA było tylko kwestią czasu. Wymagana była większość w Kongresie, którą osiągnięto po wyborach z 1898 r. Uchwalenie *Gold Standard Act* było kulminacją długiej walki politycznej o charakter polityki pieniężnej Stanów Zjednoczonych. W 1900 r. zaczęła się bardzo krótka era standardu złota w USA.

Gold Standard Act został podpisany przez prezydenta Williama McKinleya 14 marca 1900 r. Na jego mocy złoto stało się jedynym standardem monetarnym. Dolar został na nowo zdefiniowany jako 23,22 grany czystego złota, jedna trojańska

⁵⁶ Grover Cleveland był dwudziestym drugim prezydentem Stanów Zjednoczonych. Przywódca konserwatywnego skrzydła Partii Demokratycznej, przeszedł do historii jako ikona konserwatyizmu, przeciwnik imperializmu, ingerencji rządu w gospodarkę oraz inflacyjnej polityki monetarnej.

⁵⁷ Populizm - popieranie lub lansowanie idei, zamierzeń, głównie politycznych i ekonomicznych, zgodnych z oczekiwaniami większości społeczeństwa w celu uzyskania jego poparcia i zdobycia wpływów lub władzy, <http://sjp.pwn.pl>, 28.02.2013.

⁵⁸ M. Kazin, *A Godly Hero: The Life of William Jennings Bryan*, Alfred A. Knopf, New York 2006, s. 61.

(aptekarska) uncja złota miała kosztować 20,67 dolarów⁵⁹. Wszystkie formy pieniądza emitowane przez rząd miały mieć pokrycie w złocie. *Greenbacks* pozostały legalnym środkiem płatniczym wymienialnym na złoto.

2.7. System bankowy Stanów Zjednoczonych w XIX w.

Budowa amerykańskiego systemu bankowego zaczęła się jeszcze w trakcie wojny o niepodległość. Możemy wyróżnić cztery wydarzenia, które pozwolą w przejrzysty sposób podzielić historię tego systemu do czasów Wielkiego Kryzysu. Pierwszym wydarzeniem było założenie pierwszego banku w USA, Banku Ameryki Północnej w 1782 r., drugim uchwalenie *Free Banking Act* w 1838 r., (to wydarzenie uznaje się za początek ery wolnej bankowości). Trzecim wydarzeniem było ustanowienie systemu banków krajowych w 1863 r., natomiast ostatnim utworzenie Systemu Rezerwy Federalnej w 1913 r. (Fed rozpoczął swoją działalność rok później, kiedy też wybuchła I wojna światowa)⁶⁰. Każdy z tych okresów charakteryzował się zupełnie innymi uwarunkowaniami prawnymi i rynkowymi, czego efektem jest niezwykle ciekawa i unikatowa w skali całego globu historia bankowości.

Do 1832 r. w większości stanów osoby chcące założyć bank musiały otrzymać specjalne pozwolenie od władz stanowych. W tym czasie bankierzy w miastach zdecydowanie unikali ryzyka – bardzo uważali komu i na jak długo pożyczają pieniądze. W celu zapewnienia sobie wystarczającej sumy pieniędzy na wypadek konieczności zaspokojenia nieoczekiwanych żądań posiadaczy depozytów *a vista*, bankierzy udzielali zazwyczaj tylko pożyczek krótkoterminowych, na 30 do 60 dni. Producenci i właściciele sklepów wykorzystywali pożyczone pieniądze na opłacenie dostawców i pracowników, do czasu aż sprzedali swoje produkty. Pieniędźmi ze sprzedaży spłacali swoje zobowiązania w stosunku do banków.

W mniej zaludnionych częściach kraju standardy udzielania kredytów były zdecydowanie bardziej liberalne. Farmerzy mogli otrzymać kilka pożyczek z banków na zakup gruntów i urządzeń rolniczych oraz na sfinansowanie transportu swoich produktów z farmy na rynek. Ze względu na nieprzewidywalność warunków

⁵⁹ *Gold Standard Act* z dnia 14 marca 1900 r., sekcja 1.

⁶⁰ *Historical Statistics of the United States 1789-1945*, The Bureau of the Census, Washington, DC 1949., s. 253.

pogodowych oraz sił rynkowych, ilość niespłaconych kredytów była większa niż w miastach.

Do najważniejszych banków tego okresu należy zaliczyć Bank Pensylwanii, Bank Nowego Jorku, Bank Massachusetts oraz Pierwszy i Drugi Bank Stanów Zjednoczonych. Bank Pensylwanii został założony 17 lipca 1780 r. przez kupców z Filadelfii w celu zapewnienia funduszy dla amerykańskiej Armii Kontynentalnej. Jednakże już po roku został zastąpiony przez Bank Ameryki Północnej, który zwoją działalność rozpoczął 4 stycznia 1782 r.⁶¹. Bank ten był *de facto* bankiem centralnym⁶², ponieważ posiadał monopol na emisję *bills of credit* na poziomie federalnym. Bank Nowego Jorku powstał 9 czerwca 1784 r. Jego założycielem był amerykański mąż stanu, Alexander Hamilton. W tym samym roku został założony Bank Massachusetts, jego udziałowcami w dużym stopniu byli kupcy, którzy woleli korzystać z usług amerykańskiego, a nie brytyjskiego sektora bankowego, do wysyłania pieniędzy poza granice kraju, co wiązało się z konieczności zainwestowania własnych pieniędzy w takie przedsięwzięcie. Bank Massachusetts sfinansował kilka amerykańskich ekspedycji handlowych, w tym pierwszą amerykańską misję handlową do Chin w 1786 r. i pierwszy rejs amerykańskiego statku na tereny dzisiejszej Argentyny pięć lat później.

Pierwszy Bank Stanów Zjednoczonych⁶³ (sukcesor Banku Ameryki Północnej) został ustanowiony 25 lutego 1791 r. na okres 20 lat. Gorącym zwolennikiem powołania do życia banku centralnego był wspomniany wyżej Alexander Hamilton (pochodzący z Nowego Jorku), który w 1791 r. piastował stanowisko Sekretarza Skarbu USA. Hamilton wierzył, że bank centralny jest niezbędną instytucją, która pozwoli ustabilizować i wzmocnić krajową akcję kredytową oraz zajmie się w odpowiedzialny sposób finansami rządu federalnego. Przeciwnikami bankowości centralnej byli m.in. Sekretarz Stanu Thomas Jefferson i członek Izby Reprezentantów James Madison, obaj z rolniczej Virginii. Swój sprzeciw argumentowali potencjalnym zagrożeniem, jakim mogła być koncentracja nadmiernej władzy nad pieniądzem na rzecz banku centralnego kosztem banków lokalnych. Kolejnym ryzykiem, jakie dostrzegali przeciwnicy banku centralnego, była możliwość, że bank będzie wspierał rozwój północnej, handlowej

⁶¹ E.S. Kaplan, *The Bank of the United States and the American Economy*, Greenwood Press, Londyn 1999, s. 11-12.

⁶² J.W. Markham, *A Financial History of the United States*, M.E. Sharpe, Armonk, New York 2002, s. 87.

⁶³ W. Kwiatkowski, *Pierwszy Bank Stanów Zjednoczonych jako pierwowzór Systemu Rezerwy Federalnej* [w:] *Zeszyty Prawnicze UKSW*, 2009, s. 171-189.

części kraju kosztem południowej i rolniczej części nowego państwa⁶⁴. Licencja Pierwszego Banku Stanów Zjednoczonych wygasła w 1811 r. ze względu na brak woli politycznej do jej przedłużenia.

Drugi Bank Stanów Zjednoczonych został otwarty w styczniu 1817 r. po sześciu latach od zakończenia działalności przez Pierwszy Bank. Dominującym powodem, dla którego w Stanach Zjednoczonych został założony kolejny bank centralny był fakt, że w związku z wojną z lat 1812-1815 USA padły ofiarą silnej inflacji (w 1813 r. na poziomie 13,7%, natomiast rok później 8,6%⁶⁵) i miały trudności w finansowaniu operacji wojskowych w wysokości 105 mln dolarów⁶⁶.

Licencja Drugiego Banku Stanów Zjednoczonych była wydana w 1816 r. na 20 lat, do 1836 r. Bank był celem ataków politycznych, wymierzanych głównie przez banki z licencją stanową, które zazdrościły bankowi centralnemu jego uprzywilejowanej pozycji. Część polityków postanowiła zbić kapitał wyborczy na walce z bankiem centralnym. Zarysował się podział na wspieraną przez zamożnych obywateli partię Wigów, która była zwolenniczką bankowości centralnej, oraz przeciwną tej idei partię Demokratów, która cieszyła się poparciem klasy pracującej. Demokratyczny kandydat na prezydenta w wyborach 1832 r. Andrew Jackson, zdecydowany przeciwnik przedłużenia licencji na Drugiego Banku Stanów Zjednoczonych, zbudował swoją platformę wyborczą głównie wokół tego zagadnienia. Oprócz ogólnej wrogości do bankowości i przekonania, że tylko złote i/lub srebrne monety są jedynymi prawdziwymi formami pieniądza, powodem sprzeciwu Jacksona wobec przedłużenia licencji była także jego wiara, że powierzenie władzy i odpowiedzialności nad całym systemem bankowym jednej instytucji może być przyczyną inflacji⁶⁷. Głównym cel ataków Jacksona był Nicholas Biddle, finansista, polityk, prezes Drugiego Banku Stanów Zjednoczonych⁶⁸. Po raz kolejny nie udało się przedłużyć licencji banku centralnego i zakończył on swoją działalność w 1836 r.

W 1838 r. w stanie Nowy Jork został uchwalony *Free Banking Act*⁶⁹, który pozwalał każdemu na założenie banku po spełnieniu pewnych wymogów. Rok

⁶⁴ Ch. Westley, *The Debate Over Money Manipulations: A Short History*, Intercollegiate Review 45 (1–2), Jesień 2010, s. 3–11.

⁶⁵ The Federal Reserve Bank of Minneapolis, <http://www.minneapolisfed.org/>, 10.04.2013.

⁶⁶ J. Latimer, *1812: War with America*, Belknap Press, Cambridge, Massachusetts 2007, s. 389.

⁶⁷ S.R. Gammon, *The Presidential Campaign of 1832*, Johns Hopkins Press, Baltimore, Maryland 1922, s.105.

⁶⁸ Ibidem, s.109.

⁶⁹ G.P. Dwyer Fr., *Wildcat Banking, Banking Panics, and Free Banking in the United States*, Economic Review, Federal Reserve Bank of Atlanta, Atlanta, Georgia 1996, s. 7.

wcześniej w stanie Michigan został uchwalony podobny akt prawny, który dawał automatyczne prawo do założenia banku każdemu przedsiębiorcy spełniającemu określone wymogi, bez potrzeby uzyskania specjalnego zezwolenia władz stanowych. Banki powstałe na mocy nowych przepisów miały prawo emitować banknoty wymienne na srebrne i złote monety (co z czasem okazało się problemem, ponieważ w kraju w obiegu znajdowało się bardzo dużo banknotów o różnej wartości, co utrudniało prowadzenie działalności gospodarczej w skali większej niż stanowa). Stany nadal regulowały m.in. stopy rezerw obowiązkowych, oprocentowanie depozytów i kredytów oraz zabraniały otwierać placówek swoich banków poza granicami stanu, co świadczy o tym, że lata 1837-1863 nie były na dobrą sprawę okresem „wolnej bankowości”, lecz okresem różnych ram prawnych dla bankowości w każdym stanie. Często ten okres nazywa się okresem „dzikiej bankowości” ze względu na pobłażliwość prawa i jego nadużywanie. Lata 1837-1863 są często opisywane jako lata niestabilności amerykańskiego systemu bankowego, jednak część ekonomistów nie zgadza się z tym twierdzeniem do końca⁷⁰. Podkreśla się początkowe problemy systemu, które z czasem był częściowo eliminowane.

W celu rozwiązania problemów związanych z „wolną bankowością” Kongres Stanów Zjednoczonych zdecydował się na przyjęcie dwóch *National Bank Acts*, 25 lutego 1863 r. oraz 3 czerwca 1864 r. Te akty stworzyły ramy prawne dla Krajowego Systemu Bankowego Stanów Zjednoczonych, którego główną misją było stworzenie sieci banków krajowych, które otrzymywałyby licencje, nie jak w erze „wolnej bankowości” od rządów stanowych, lecz od rządu federalnego. Banki krajowe mogły emitować banknoty, które miały oparcie w papierach wartościowych Departamentu Skarbu Stanów Zjednoczonych i były drukowane przez rząd. Miało to na celu unifikację amerykańskiej waluty (w latach 1837-1863 każdy bank stanowy miał prawo emitować swoje własne banknoty co prowadziło do chaosu walutowego) oraz pośrednio finansowanie działań zbrojnych związanych z wojną secesyjną (jeżeli bank chciał nadal emitować pieniądze musiał zakupić papiery dłużne rządu, ze sprzedaży których rząd finansował wojnę). W celu usunięcia z obiegu pieniędzy niefederalnych na pieniądze emitowane przez banki stanowe i lokalne został nałożony 10% podatek⁷¹. Przyczyniło się to do tego, że wiele banków stanowych zdecydowało się ubiegać

⁷⁰ *Ibidem.*, s. 16.

⁷¹ R.S Grossman, *U.S. Banking History, Civil War to WWII*, EH.net. Economic History Services, <http://eh.net/encyclopedia/>, 19.04.2013.

o licencje federalną. Wymagania kapitałowe stawiane bankom krajowym były wyższe niż te stawiane bankom stanowym – dla banków krajowych lokowanych w miastach do 6 tys. mieszkańców było to 50 tys. dolarów, 6 tys. do 50 tys. mieszkańców – 100 tys. dolarów oraz w miastach powyżej 50 tys. – 200 tys. dolarów, dla banków stanowych było to zawsze 10 tys. dolarów. W efekcie były zakładane kolejne banki stanowe, jednak proporcje między liczbą banków z licencją federalną a banków z licencją stanową bardzo szybko się zmieniły. O ile jeszcze w 1863 r. funkcjonowało 66 banków krajowych z aktywami rzędu 16,8 mln dolarów oraz 1466 banków stanowych posiadających aktywa o wartości 1 185,4 mln dolarów, o tyle już w pięć lat później banków krajowych było 1640 (aktywa – 1 572,1 mln dolarów), natomiast banków stanowych tylko 247 (ich aktywa stopniały do 154,6 mln dolarów)⁷²

2.8. Paniki finansowe w Stanach Zjednoczonych w XIX i XX w. oraz powstanie Systemu Rezerwy Federalnej Stanów Zjednoczonych

Stany Zjednoczone w XIX w. pięciokrotnie były ofiarą kryzysów finansowych, znanych powszechnie jako paniki – w latach 1819-1821, 1837-1841, 1857-1859, 1873-1878 oraz 1893-1897. Jako genezę tych kryzysów należy wskazać rosnącą w gwałtownym tempie podaż pieniądza (dla przykładu w latach 1833-1837 łączna podaż pieniądza wzrosła o 84%, czyli średnio o 21% rocznie⁷³). Bardzo ciekawy wydaje się być kryzys lat 1873-1878, który w USA znany jest opinii publicznej jako *Long Depression* (Długa Depresja) – okres deflacji i problemów gospodarczych. Był on poprzedzony wzrostem podaży pieniądza (z 835 mln dolarów w 1865 r. do 1 964 mln dolarów w 1873 r., podaż pieniądza w tych latach wzrosła o 135,2%, czyli średnio o 16,9% rocznie⁷⁴). Z jednej strony prawdą jest, że w latach 1873-1878 aż 10 stanów i tysiące przedsiębiorstw, w tym banków⁷⁵, ogłosiło bankructwo, jednakże dekada 1869-1879 była czasem niesamowitej prosperity – realny produkt narodowy rósł średnio o 6,8% rocznie, a w ujęciu *per capita* o 4,5%⁷⁶.

Panika, która wybuchła w 1907 r. miała najbardziej dalekosiężne skutki ze wszystkich panik w historii Stanów Zjednoczonych. Została ona poprzedzona wzrostem

⁷² *Ibidem*, 19.04.2013.

⁷³ M. N. Rothbard, *op.cit.*, s. 95-96.

⁷⁴ *Ibidem.*, s. 153.

⁷⁵ C. M. Reinhart, K. S. Rogoff, *The Forgotten History of Domestic Debt*, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Massachusetts 2008, <http://www.nber.org/>, s. 40.

⁷⁶ M. N. Rothbard, *op.cit.*, s. 154.

podażą pieniądza o 76% w latach 1900-1907⁷⁷, co skłoniło banki do prowadzenia polityki obciążonej większym ryzykiem. Przykładem ryzykownego działania sektora bankowego była próba spekulacji akcjami United Copper Company, spółki z branży wydobywczej. Akcja spekulacyjna nie udała się, co zaowocowało bankrutem jednego z zaangażowanych w przedsięwzięcie banków, Knickerbocker Trust Company, który lokował się w czołówce największych banków nie tylko Nowego Jorku, lecz całego kraju. Wieść o problemach nowojorskiego banku szybko rozniosła się po kraju, doprowadzając do „runów na banki” – masowego wycofywania depozytów z banków. Najbardziej dramatyczna sytuacja miała miejsce jednakże w samym Nowym Jorku, ponieważ problemy banków (utrata płynności i zaufania) zostały spotęgowane spadkami na giełdzie (których przyczyną była niechęć udzielana kredytów przez banki na zakup akcji) oraz ryzykiem bankrutu samego miasta. Władzom miasta nie udało się pozyskać wystarczających środków na finansowanie swojego deficytu z emisji obligacji, co mogło doprowadzić do definitywnego spadku zaufania obywateli amerykańskich do całego systemu finansowego.

W obliczu zbliżającej się katastrofy John Pierpont Morgan, amerykański finansista i biznesmen, najbardziej znany bankier Nowego Jorku, założyciel takich spółek jak J.P. Morgan & Company, General Electric i U.S. Steel Corporation, zdecydował się zainwestować własne środki w ratowanie sytuacji. Udało mu się także przekonać innych nowojorskich bankierów do wzięcia udziału w akcji ratunkowej. Ostatecznie Morganowi udało się opanować sytuację, jednakże część jego działań należy uznać za niezwykle kontrowersyjne (np. udało mu się przekonać ówczesnego prezydenta USA, Theodora Roosevelta, do niestosowania antymonopolowego *Sherman Act*⁷⁸ przy przejęciu Tennessee Coal, Iron and Railroad Company przez U.S. Steel Corporation, pomijając fakt, że spółka Morgana już kontrolowała 60% amerykańskiego rynku stali).

Efektom paniki z 1907 r. była recesja gospodarcza. Nominalne PKB kraju spadło o 11% w 1908 r. w porównaniu do 1907 r.⁷⁹, import zmalał o 26%, produkcja przemysłowa spadła o 11%, natomiast stopa bezrobocia wzrosła z 3% do 8%⁸⁰.

⁷⁷ Obliczenia własne na podstawie <http://www.econdataus.com/>, 27.04.2013.

⁷⁸ Amerykańska ustawa, która zakazywała monopolizowania działalności gospodarczej oraz stosowania praktyk ograniczających produkcję lub handel.

⁷⁹ Obliczenia własne na podstawie *US Gross Domestic Product GDP History*, <http://www.usgovernmentsspending.com/>, 27.04.2013.

⁸⁰ R. F. Bruner, S. D. Carr: *The Panic of 1907: Lessons Learned from the Market's Perfect Storm*, Hoboken, New Jersey, 2007.

Rozpoczęła się również debata publiczna nad utworzeniem rozwiązań systemowych, które zaradziłyby podobnym kryzysom finansowym w przyszłości. W 1908 r. amerykański Kongres powołał *National Monetary Commission*, na czele której stanął senator Nelson W. Aldrich, prominentny polityk Partii Republikańskiej. Aldrich wyjechał na dwa lata do Europy, gdzie obserwował działanie tamtejszych systemów bankowych. Jego spostrzeżenia utwierdziły go w przekonaniu, że w amerykańskim systemie bankowym brakuje instytucji, która pełniłaby rolę „ostatecznego pożyczkodawcy” w sytuacjach kryzysowych. Raport końcowy komisji Aldricha został opublikowany w 1911 r. Debata nad utworzeniem banku centralnego trwała dwa lata. 22 grudnia 1913 r. *Federal Reserve Act* został przegłosowany w Izbie Reprezentantów, dzień później miało miejsce pomyślne głosowanie w Senacie. Ustawa została podpisana przez prezydenta Woodrow Wilsona 23 grudnia 1913 r. i tego samego dnia weszła w życie.

Na mocy *Federal Reserve Act* został powołany do życia System Rezerwy Federalnej Stanów Zjednoczonych, trzeci bank centralny w historii USA. Nazwa nowej instytucji mogła być myląca, ponieważ nie była ona organem władzy centralnej – była to prywatna instytucja. FED nie jest też, tak jak w większości krajów na świecie, jednym bankiem, lecz systemem dwunastu banków. USA zostały podzielone na dwanaście dystryktów, w każdym z nich musiało znajdować się miasto, w którym siedzibę miał jeden z banków Systemu⁸¹. Na czele FED stał Zarząd Rezerwy Federalnej, w skład której wchodziło początkowo siedmiu członków, od 1923 r. liczba jego członków wzrosła do ośmiu. Głównymi celami FEDu były „dostarczanie elastycznej waluty, redyskontowanie papierów komercyjnych, sprawny nadzór nad systemem bankowym Stanów Zjednoczonych”⁸². Pierwsze banknoty emitowane przez Rezerwę Federalną trafiły do obiegu w 1915 r.. Mimo tego, że każdy z nich był podpisany przez tylko jeden z dwunastu banków, reprezentowały zobowiązania całego Systemu. Przystąpienie do Systemu nie było obligatoryjne dla banków stanowych, jednakże banki krajowe miały taki obowiązek.

⁸¹ *The Founding of the Fed*, Federal Reserve Bank of New York, <http://www.newyorkfed.org/>, 28.04.2013.

⁸² Law Librarians' Society of Washington, D.C., <http://www.llsdc.org/>, 28.04.2013.

2.9. Wielki Kryzys w latach 1929-1933

W latach 20. XX w. System Rezerwy Federalnej Stanów Zjednoczonych okrzepł już na tyle, że mógł swobodnie kreować politykę monetarną. W tym okresie stopa rezerw obowiązkowych dla depozytów na żądanie była ustalona na następującym poziomie: w Nowym Jorku i Chicago banki były zobowiązane utrzymywać 13% rezerwę, banki w miastach rezerwy 10% oraz banki prowincjonalne 7%. W kwestii depozytów terminowych wszystkie rodzaje banków były zobowiązane do utrzymywania 3% rezerwy obowiązkowej⁸³. Prowadziło to oczywiście do wzrostu całkowitej podaży pieniądza. Całkowita podaż pieniądza w czerwcu 1921 r. wynosiła 44,7 mld dolarów, a osiem lat później, w czerwcu 1929 r. 71,8 mld dolarów, co oznacza wzrost podaży pieniądza o 61%. W tym samym okresie rezerwy złota zwiększyły się z 2,6 mld dolarów do 3 mld dolarów, czyli tylko o 15,4%⁸⁴. Oznacza to, że w amerykańskiej gospodarce w czerwcu 1929 r. znajdowało się 68,8 mld dolarów (96% wszystkich), które nie miały żadnego oparcia w złocie, co *de facto* czyniło z nich fałszywe pieniądze. Gdyby w tym samym momencie posiadacze dolarów o wartości większej niż wartość zgromadzonych w gospodarce rezerw złota chcieli wymienić swoje banknoty na kruszec, banki stanęłyby w obliczu bankructwa, co doprowadziłoby do absolutnej katastrofy. Z jednej strony gwałtownie zamarłby rynek kredytów, co doprowadziłoby najpewniej do ustania wszelkiej działalności przedsiębiorstw, a z drugiej strony posiadacze banknotów, które nie zostały wymienione w bankach na złoto, staliby się w mgnieniu oka posiadaczami nic niewartych papierowych świstków, których nikt nie honorowałby jako środków do spłaty zobowiązań.

Za wzrost podaży pieniądza odpowiedzialna była także bezpośrednio Rezerwa Federalna, której działania miały charakter inflacyjnego. Do takich działań należy zaliczyć skup aktywów zarówno od banków, jak i osób fizycznych, oraz udzielanie kredytów bankom członkowskim pod zastaw weksli. Owocem niskich stóp rezerw obowiązkowych dla depozytów na żądanie i terminowych oraz polityki FEDu była wzmoczona akcja kredytowa, która wywołała w latach 20. XX w. boom gospodarczy w Stanach Zjednoczonych. Niskooprocentowane kredyty bankowe dla przedsiębiorstw, gospodarstw domowych i graczy giełdowych napędzały koniunkturę w strefie realnej gospodarki oraz przyczyniły się do wzrostów indeksów giełdowych. Dramatycznie

⁸³ M.N. Rothbard, *Wielki Kryzys w Ameryce*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2010, s. 77.

⁸⁴ *Ibidem.*, s. 75.

spadło w szczególności oprocentowanie pożyczek bankowych dla giełdy papierów wartościowych – przed powstaniem Rezerwy Federalnej kształtowało się ono na poziomie ponad 100%, natomiast w 1928 r. wynosiło około 8%, rok później-10%⁸⁵. Dodatkowo na działalność kredytową banków komercyjnych wpływ miał sam fakt istnienia banku centralnego jako instytucji ostatniego kredytodawcy. Bankierzy stanęli przed pokusą nadużycia (ang. *moral hazard*) – jeżeli bankowi, który stoi przed ryzykiem bankructwa lub utraty płynności, z pomocą pospieszny potężna instytucja, jaką bez wątpienia był w latach 20. amerykański bank centralny, to należy prowadzić bardziej ryzykowną politykę kredytową. Należy zwrócić uwagę, że przy udzielaniu każdego kredytu bank ponosi ryzyko, jednakże w sytuacji, kiedy pokusa nadużycia jest bardzo silna, bank jest w stanie zaangażować się w bardziej ryzykowne operacje, które generalnie charakteryzują się wyższą dochodowością⁸⁶. Bardzo wiele przedsiębiorstw otrzymało kredytowanie inwestycji, które w normalnych warunkach rynkowych, bez interwencji w rynek pieniężny, zostałyby uznane za nierentowne i nie otrzymałyby kredytów. Sztucznie zaniżane koszty kredytu zachęcały przedsiębiorców do zwiększania mocy produkcyjnych, ponieważ spodziewali się, że doszło do zmiany preferencji czasowych – spadające oprocentowanie kredytów oznacza, że klienci banków składają w nich więcej depozytów, które dzięki pośrednictwu banków wracają do gospodarki w formie kredytów. Rosnące depozyty ludności w bankach oznaczają, że klienci tych banków bardziej preferują konsumpcję w przyszłości niż obecnie, co jest zjawiskiem bardzo dobrym i skłaniającym przedsiębiorców do inwestycji, które zwrócą się z zyskiem w przyszłości. Cały problem polegał jednak na tym, że spadek stóp procentowych nie miał charakteru rynkowego – był efektem polityki FEDu.

Boom gospodarczy mógł trwać dłużej niż do 1929 r. (zależnie od skali polityki inflacyjnej), jednakże amerykańskie władze monetarne zdecydowały się zaostrzyć politykę pieniężną. Pierwszym Bankiem Rezerwy, który zaczął stosować bardziej restrykcyjną politykę był Bank w Nowym Jorku, podwyższając stopę dyskontową i bezskutecznie zachęcając do tego samego inne banki. Stopa dyskontowa w USA wzrosła z 5% do 6% dopiero w drugiej sierpnia 1929 r.⁸⁷ (do lipca 1928 r. wynosiła ona tylko 3,5%). Zarząd Rezerwy Federalnej w liście z lutego 1929 r. zalecał Bankom Rezerwy Federalnej zaniechania udzielania spekulacyjnych kredytów dla giełdy oraz

⁸⁵ C. Miller, *Responsibility for Federal Reserve Policies: 1927–1929*, [w:] *American Economic Review*, nr 25, wrzesień 1935.

⁸⁶ L. Summers, *Beware moral hazard fundamentalists*, *Financial Times*, <http://www.ft.com/>, 23.09.2007.

⁸⁷ M.N. Rothbard, *op.cit.*, s. 135.

utrzymania akcji kredytowej przeznaczonej dla handlu, biznesu i rolnictwa⁸⁸. W tym czasie polityka inflacyjna została już zakończona, o czym świadczy fakt, że podaż pieniądza w amerykańskiej gospodarce od 31 grudnia 1928 r. do 29 czerwca 1929 r. wzrosła tylko o 0,7% w ujęciu rocznym⁸⁹. Po okresie wzmożonej inflacji musiał nadejść okres oczyszczającej recesji, kiedy to nieopłacalne inwestycje, które zostały sfinansowane w okresie boomu, zostają zlikwidowane. Podobnie sytuacja wyglądała z indeksami giełdowymi – musiały spaść do racjonalnych poziomów. W gospodarce tak wielkiej jak gospodarka Stanów Zjednoczonych potrzeba było około jednego roku, aby zakończenie gwałtownego zwiększania podaży pieniądza doprowadziło do kryzysu ze wszystkim jego negatywnymi konsekwencjami.

Za początek Wielkiego Kryzysu uważa się 24 października 1929 r. Ten dzień nie bez powodu przeszedł do historii jako „czarny czwartek” – zapoczątkował on okres ogromnych spadków na nowojorskiej giełdzie. W sam tylko czwartek indeks Dow Jones Industrial Average spadł o prawie 12%. Najwięksi amerykańscy finansjści, w tym William C. Durant, współzałożyciel General Motors, oraz członkowie rodziny Rockefeller, zdecydowali się na zakup wielkich ilości akcji, co miało pokazać mniejszym graczom giełdowym zaufanie, jakim więksi gracze darzą amerykański system finansowy. Ich akcja okazała się jednak spektakularną porażką i nie zatrzymała spadkowych tendencji na giełdzie. Indeks Dow Jones wrócił do poziomów notowanych przed kryzysem dopiero dziewięć lat po zakończeniu II wojny światowej, 23 listopada 1954 r.⁹⁰

Kryzys dotknął też sfery realnej gospodarki nie tylko USA, ale całego świata (za wyjątkiem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, w którym budowano „bezklasowy raj na ziemi”. Fakt, że jedyne komunistyczne państwo ówczesnego świata nie ucierpiało podczas Wielkiego Kryzysu był później podnoszony jako dowód wyższości systemu komunistycznego nad systemem kapitalistycznym. Warto jednak zwrócić uwagę, że w latach 1932-33 na ziemiach Ukrainy doszło do klęski głodu, której ofiarą według pewnych źródeł mogło być nawet 7 mln⁹¹ ludzi. Taka sytuacja nigdy nie miała miejsca w historii kapitalizmu.) i trwał aż do 1933 r. w krajach wyżej rozwiniętych z bardzo silną bazą przemysłową (takich jak Belgia czy Holandia) lub 1935 r. w krajach mniej rozwiniętych, o dużym udziale rolnictwa w produkcji

⁸⁸ *Ibidem.*, s. 100.

⁸⁹ *Ibidem.*, s. 133.

⁹⁰ USA Today, <http://www.usatoday.com/>, 29.04.2013.

⁹¹ N. Davies, *Europa*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków, 1999, str.1024

krajowym (np. Polska czy Rumunia). W Stanach Zjednoczonych w 1933 r. stopa bezrobocia osiągnęła swoje maksimum na poziomie 24,75%⁹² i spadła poniżej 10% dopiero w czasie II wojny światowej, PNB spadł ze 104,4 mld dolarów w 1929 r. do 58,5⁹³ mld dolarów 3 lata później (co oznacza spadek o 44%), upadło ponad 5 tysięcy banków, miliony ludzi straciły wszystkie oszczędności swojego życia, samobójstwa były na porządku dziennym, ceny produktów rolnych spadły, doprowadzając wielu farmerów do nędzy, wolumen światowego handlu spadł ponad dwukrotnie.

Należy zastanowić się, dlaczego recesja, która rozpoczęła się po „czarnym czwartku” trwała tak długo i była tak głęboka i bolesna. Sam fakt wystąpienia recesji po okresie boomu nie jest niczym zadziwiającym ani złym – recesja to czas, kiedy gospodarka „oczyszcza się” z błędnych inwestycji, pozostawiając na rynku tylko najlepsze z jakiegoś względu przedsiębiorstwa, np. te oferujące produkty dobrej jakości przy zachowaniu racjonalnych cen lub te dobrze zarządzane, które potrafiły elastycznie dostosować się do zmieniających się warunków rynkowych. Tym, co zwiększyło kłopoty, w jakich znalazła się amerykańska gospodarka była interwencja rządu, która miała przynieść poprawę sytuacji. Przed 1929 r. prezydenci wszystkich opcji politycznych uważali, że przeciwdziałanie kryzysom gospodarczym nie jest zadaniem rządu federalnego. Jedną z najbardziej widocznych, a zarazem najbardziej błędną interwencją rządu było podniesienie taryf celnych na ponad 20 tysięcy produktów na mocy *Smoot–Hawley Tariff Act*⁹⁴ z 1930 r. Amerykańskie cła wzrosły wtedy do poziomu najwyższego od ponad 100 lat. Zamierzeniem ustawodawców było zwiększenie produkcji krajowej poprzez ograniczenie importu. Mimo że udało się ograniczyć import, nie pomogło to amerykańskim producentom, co więcej – zaszkodziło im to. Jak można się było spodziewać po USA protekcyjną politykę handlową zaczęły prowadzić inne kraje, co odbiło się na amerykańskim eksporcie. Prowadzone były także inne narzędzia interwencji w rynek – FED początkowo zwiększył podaż pieniądza poprzez skupowanie i dyskontowanie papierów rządowych, rozpoczęto program robót publicznych, zwiększano rządowe wydatki na budowę statków, subsydiowano rolnictwo w celu zapobieżenia spadkowi cen produktów rolnych (co ostatecznie się nie powiodło), zwiększono opodatkowania na poziomie stanowym.

⁹² U.S. Bureau of the Census, *Historical Statistics of the United States, Colonial Times to 1957*, Washington, D.C. 1960, p.70.

⁹³ M.N. Rothbard, *op.cit.*, s.281.

⁹⁴ U.S. Department of State, <http://future.state.gov/>, 29.04.2013.

Wyżej przytoczone informacje świadczą o tym, że to interwencja państwa w mechanizm rynkowy poprzez ekspansywną politykę doprowadziła do największego kryzysu gospodarczego w XX w. Co więcej, zamiast zaprzestać bezsensownych ingerencji w gospodarkę, rząd zwiększał swoje zaangażowanie w życie ekonomiczne kraju poprzez stymulowanie popytu oraz chęć powstrzymania spadku cen. O ile wydatki rządu w 1929 r. stanowiły około 10,6% PNB, o tyle w 1932 r. było to już 19,5% PNB, co oznacza prawie dwukrotny wzrost w tylko cztery lata⁹⁵. Zamiast zmniejszyć poziom ingerencji w rynek i pozwolić gospodarce na samoczynny powrót na ścieżkę wzrostu, amerykańskie władze zdecydowały się wdrożyć pakiet działań, które miały przyczynić się do poprawy sytuacji.

Standard złota nie przyczynił się w najmniejszym stopniu do wywołania Wielkiego Kryzysu. Polityka niskich stóp rezerw obowiązkowych oraz skupu aktywów z rynku, prowadzona przez FED zniekształciła, działanie standardu w stopniu tak znaczącym, że zakotwiczenie dolara w rezerwach złota, które było w znacznym stopniu iluzją poprzez utrzymywanie rezerw częściowych, a nie pełnej rezerwy, przez banki komercyjne, przestało mieć najmniejsze znaczenie. Jeżeli 95,8% dolarów znajdujących się w amerykańskiej gospodarce nie miało oparcia w rezerwach złota nie można mówić o jakimkolwiek standardzie złota. Oczywiście, za tak złą sytuację nie można winić tylko i wyłącznie Systemu Rezerwy Federalnej. W Stanach Zjednoczonych zawsze znajdowało się więcej dolarów niż wynikałoby to z rezerw złota znajdujących się w kraju. Jednakże to FED, jego polityka oraz gwarancja ratowania systemu finansowego w sytuacji kryzysu, doprowadził do tak daleko idącego zachwiania w amerykańskim systemie monetarnym.

2.10. Proces odchodzenia od standardu złota w Stanach Zjednoczonych

Wielki Kryzys był czasem dewaluacji walut i odchodzenia od standardu złota. Wielka Brytania, której gospodarka w latach 20. XX pozostała jedną z wiodących światowych gospodarek, mimo istotnych problemów, z jakim się borykała, m.in. deflacji, która była wynikiem powrotu do standardu złota przy niezmiennym parytecie po I wojnie światowej, jako pierwsza zawiesiła standard złota 21 września 1931 r. Wkrótce w jej ślady poszło trzydzieści krajów, a standard złota postanowiło zachować

⁹⁵ M.N. Rothbard, *Wielki...*, *op.cit.*, s. 282.

tylko jedenaście państw. Doprowadziło to do paniki giełdowej, która osiągnęła swoje apogeum w lutym 1933 r.⁹⁶

4 marca 1933 r. swoją prezydenturę rozpoczął F. D. Roosevelt. W trakcie kampanii prezydenckiej obiecywał uzdrowienie stosunków gospodarczych oraz walkę ze spekulantami. Nowy prezydent ogłosił „wakacje bankowe” w dniach 6-9 marca 1933 r.⁹⁷, które zostały przedłużone do 13 marca. W tym czasie banki nie miały prawa wypłacać depozytów, udzielać pożyczek, wysyłać złota i srebra poza granice kraju oraz dokonywać operacji w walutach obcych bez specjalnego pozwolenia. F. D. Roosevelt uzasadniał swoją decyzję bezpieczeństwem narodowym⁹⁸. Była to odpowiedź na run na banki, który miał miejsce od połowy lutego do początku marca. W tym czasie z banków wycofano złoto o wartości 300 mln dolarów oraz 1,3 mld dolarów w gotówce⁹⁹. 10 marca 1933 r. prezydent wydał rozporządzenie, które zakazywało eksportu złota poza granice Stanów Zjednoczonych¹⁰⁰. 5 kwietnia 1933 r. prezydent podpisał rozporządzenie wykonawcze, które zakazywało obywatelom USA oraz amerykańskim firmom i stowarzyszeniom posiadania złotych monet, złota oraz certyfikatów złota¹⁰¹. To rozporządzenie zostało uznane za nieważne, ponieważ powinien się znajdować pod nim podpis Sekretarza Skarbu. 12 maja 1933 r. Kongres przegłosował tzw. ustawę dewaluacyjną, która pozwalała prezydentowi zmniejszyć parytet złota w granicach 50-60%¹⁰². Roosevelt skorzystał z danego mu prawa 21 stycznia 1934 r. kiedy to cenę uncji złota zmieniono z dotychczasowych 20,67 dolara na 35 dolarów¹⁰³. Dolar został więc zdewaluowany o 40,94%, co pozostawiało pewne pole manewru, jednakże nie zmieniono parytetu aż do grudnia 1972 r.

Dewaluacja dolara poprzedziła o kilka dni nacjonalizację złota. 30 stycznia 1934 r. Roosevelt podpisał *Gold Reserve Act*. Na mocy tej ustawy osoby fizyczne i prawne zostały zobowiązane do przekazania na rzecz Skarbu Państwa wszystkich zapasów złota, monet i sztab po nowej cenie nominalnej (można było jedynie posiadać pewne ilości złota dla celów artystycznych, zawodowych i przemysłowych), które były odtąd składowane w Fort Knox. Ustawa zakazywała także wszelkiego obrotu złotem

⁹⁶ K. Piłajko, *Złoto i dolar*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1971, s. 68-69.

⁹⁷ *Proclamation 2039* wydana 6 marca 1933 r. przez prezydenta Franklina D. Roosevelta.

⁹⁸ D. Powers, *The Banking Crisis of 1933: Seattle's Survival during the Great Depression Bank Closures*, The Great Depression in Washington State Project, <http://depts.washington.edu/>, 10.05.2013.

⁹⁹ K. Piłajko, *op.cit.*, s. 69.

¹⁰⁰ *Executive Order 6073* podpisane 10.03.1933 r. przez prezydenta Franklina D. Roosevelta.

¹⁰¹ *Executive Order 6102* podpisane 05.04.1933 r. przez prezydenta Franklina D. Roosevelta.

¹⁰² K. Piłajko, *op.cit.*, s. 70.

¹⁰³ *Ibidem.*, s. 78.

oraz uznawała za jedyny środek płatniczy banknoty dolarowe. Dolary pozostały wymienne na złoto tylko w transakcjach z bankami centralnym i władzami monetarnymi innych krajów, które miały na celu regulowanie sald międzynarodowych. *Gold Reserve Act* wprowadzał pojęcia dolara złotego i dolara bankowego, o emisji tego drugiego miał decydować Sekretarz Skarbu¹⁰⁴.

Gold Reserve Act w gruncie rzeczy kończył historię standardu złota. Obywatele Stanów Zjednoczonych stracili możliwość regulowania swoich zobowiązań przy pomocy złota, co więcej – utracili prawo do posiadania złota. Oznaczało to odejście nie tylko od standardu złota. Był to także koniec epoki wolności gospodarczej w Stanach Zjednoczonych.

Złoto odgrywało nadal pewną rolę w międzynarodowych stosunkach walutowych. Stany Zjednoczone stały się nieograniczonym nabywcą złota po nominalnej cenie 35 dolarów za uncję¹⁰⁵. Każdy posiadacz złota mógł sprzedać swoje zapasy amerykańskiemu Sekretarzowi Skarbu po cenie, która była korzystna, co doprowadziło do ogromnego napływu złota do Ameryki. W ciągu pięciu lat (1934 - 1938) do USA napłynęły ogromne ilości złota o wartości 7,552 mld dolarów¹⁰⁶. Napływowi złota do Stanów Zjednoczonych sprzyjała także sytuacja polityczna w Europie. Działania Hitlera oraz zbliżająca się coraz bardziej wojna, a w końcu jej wybuch, doprowadziły do bezprecedensowego napływu złota do Ameryki – w 1942 r. amerykańskie rezerwy złota wynosiły 22,726 mld dolarów, co stanowiło 70% wszystkich światowych rezerw¹⁰⁷.

Po II wojnie światowej, z której Stany Zjednoczone wyszły nie tylko jako zwycięzca, lecz także jako niekwestionowane mocarstwo polityczne, gospodarcze i militarne świata zachodniego, doprowadziły do powstania nowego systemu monetarnego, który przeszedł do historii jako system z Bretton Woods. Jego podstawą miał być dolar, jedyna waluta, która posiadała oparcie w złocie przy parytecie 35 dolarów za uncję. Inne waluty posiadały stały kurs w stosunku do dolara, z możliwością odchylenia się o +/- 1% od ustalonego kursu. W 1949 r. amerykańskie rezerwy złota wynosiły 21 828 ton, natomiast w 1970 r. już tylko 11 072 ton¹⁰⁸. Wynikało to w głównej mierze z faktu, że rosła produktywność zniszczonych przez wojnę Europy

¹⁰⁴ *Ibidem.*, s.82.

¹⁰⁵ K. Klecha-Tylec, *op.cit.*, s. 215.

¹⁰⁶ K. Piłajko, *op.cit.*, s. 88.

¹⁰⁷ *Ibidem.*, s. 88.

¹⁰⁸ *Ibidem.*, s. 136.

i Azji, co miało negatywny wpływ na amerykański bilans handlowy i płatniczy. O ile jednak ten pierwszy w latach 50. XX w. był przeważnie dodatni (za wyjątkiem 1959 r., kiedy odnotowano minimalny deficyt rządu 96 mln dolarów), o tyle drugi co roku wykazywał znaczący deficyt, największy w 1959 r. – 4,609 mld dolarów¹⁰⁹. Efektem tego była zmiana statusu dolara w Europie i Japonii – z waluty niedowartościowanej i pożądanej stał się walutą przeszacowaną i niechcianą. Państwa europejskie nie mogły jednak wystąpić z systemu Bretton Woods ze względów gospodarczych i głównie politycznych – widmo ataku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich skutecznie trzymało Stary Kontynent w amerykańskiej strefie wpływów. Jednakże Europejczycy posiadali prawo do wymiany dolarów na złoto na wolnym rynku w Londynie i Zurichu, z czego korzystali. USA były zmuszone zmniejszać swoje rezerwy w celu utrzymania nominalnej ceny złota 35 dolarów za uncję. Doprowadziło to do zwiększenia wielkości europejskich rezerw złota kosztem amerykańskich. Rezerwy złota Francji w latach 1949 – 1970 wzrosły z 483 do 3 532 ton, Włoch z 227 do 2 887 ton, Szwajcarii z 1 337 do 2 732 ton¹¹⁰.

Stany Zjednoczone w okresie systemu Bretton Woods prowadziły ekspansywną politykę monetarną, której sprzeciwiały się państwa europejskie, głównie Republika Federalna Niemiec. Wynikiem tej polityki było to, że poza granicami Stanów Zjednoczonych znajdowało się więcej dolarów niż pozwalałyby na to rezerwy złota. Niemcy Zachodnie jako pierwsze zdecydowały się opuścić system w maju 1971 r. Nie zdecydowały się na dewaluację marki, do czego były zmuszone, jeśli chciały zachować kurs +/- 1% od ustalonego kursu, w czasie, kiedy stopa inflacji w USA kształtowała się na poziomie 7,2% r/r¹¹¹, a w okresie od maja 1970 r. do maja 1971 r. podaż pieniądza M2 wzrosła o prawie 13%¹¹². Państwa europejskie zaczęły coraz śmielej korzystać z prawa do wymiany dolarów na złoto. Szwajcaria wymieniła 50 mln dolarów, Francja 191 mln dolarów¹¹³.

Stany Zjednoczone stanęły przed ryzykiem utraty wszystkich swoich rezerw złota. Ich rezerwy w 1949 r. stanowiły 70% wszystkich światowych rezerw, w 1970 r. było to już tylko 29 %¹¹⁴. Ówczesny prezydent USA, R. Nixon, 15 sierpnia 1971 r.

¹⁰⁹ *The United States Balance of Payments 1946-1960* [w:] *Monthly Review*, Federal Reserve Bank of St. Louis, nr 3, marzec 1961, s. 5.

¹¹⁰ K. Polejko, *op.cit.*, 136.

¹¹¹ D. Frum, *How We Got Here: The '70s*, Basic Books, New York 2000, s. 297.

¹¹² Federal Reserve Bank of St. Louis, <http://www.stlouisfed.org/>, 10.05.2013.

¹¹³ D. Frum, *op.cit.*, s. 298.

¹¹⁴ K. Polejko, *op.cit.*, 136.

wydał rozporządzenie nr 11615, na mocy którego zawieszono wymienialność dolara na złoto¹¹⁵. Tego dnia złoto przestało odgrywać większą rolę w światowym systemie finansowym. Rządy nadal przechowują złoto jako jeden z elementów swoich rezerw, jednakże główną rolę odgrywa dolar, który nie był już związany w jakikolwiek sposób ze złotem.

2.11. Przyczyny niepowodzenia oraz ocena standardu złota w USA

Ocena standardu złota jest bardzo trudna z kilku powodów. Po pierwsze, opisując amerykańską gospodarkę w XIX i początku XX w., można opierać się tylko na szacunkach ekonomistów i historyków, jednakże informacje, których udzielają są bardzo często różne od siebie. Po drugie, nie tylko system monetarny kraju decyduje o jego wynikach ekonomicznych, chociaż bez wątpienia jest jednym z najważniejszych elementów składających się na potencjał rozwojowy kraju. Bardzo ważnymi składnikami determinującymi zamożność kraju są przecież także ustrój polityczny, zasoby naturalne, system prawny czy społeczny stosunek do ludzi bogatych i przedsiębiorczych.

Stany Zjednoczone w okresie obowiązywania standardu złota, tj. od *de facto* 1879 r. do 1934 r., diametralnie zmieniły swój profil gospodarczy. Z kraju w głównej mierze rolniczego przeistoczyły się w największą potęgę gospodarczą świata. Do Ameryki przybywali ludzie z całego świata – w 1880 r. w USA mieszkało 50 mln ludzi, w 1930 r. już 123 mln, był to wzrost o 246 % w tylko 50 lat¹¹⁶. W tym samym czasie realne PKB kraju wzrosło z 60,50 mld do 323,86 mld dolarów (w cenach z 1972 r.), co oznacza wzrost o 535%¹¹⁷. Z powyższych danych wynika, że PKB *per capita* Stanów Zjednoczonych w okresie wspomnianych 50 lat wzrósł o 118%. Rozwijał się przemysł, rozbudowywano sieć kolejową kraju, rosła wydajność rolnictwa. USA zmieniły się z importera kapitału w jego eksportera. Bez wątpienia do tych wszystkich sukcesów przyczynił się amerykański system monetarny, który nie był wszakże bez wad. Mimo panik finansowych, dobrobyt i bogactwo Ameryki rosło z roku na rok. Można bez wątpienia uznać, że Stany Zjednoczone wykorzystały potencjał, jaki posiadały. Należy

¹¹⁵ *Executive Order 11615* podpisane 15.08.1971 r. przez prezydenta Richarda Nixona.

¹¹⁶ United States Census Bureau, <http://www.census.gov/>, 10.05.2013.

¹¹⁷ R.J. Gordon, *The American Business Cycle: Continuity and Change*, The National Bureau of Economic Research, 1986, <http://www.nber.org/>, s. 781-782.

się zastanowić, co takiego się stało, że amerykańskie władze odeszły od standardu złota, który w znacznym stopniu przyczynił się do tak dynamicznego rozwoju kraju.

Podstawową wadą amerykańskiego systemu monetarnego było to, że był on oparty na rezerwie cząstkowej, która zawsze będzie prowadziła do ekspansji kredytowej, a ta po czasie przerodzi się w recesję. Przykładami takich recesji były XIX – wieczne paniki finansowe oraz Wielki Kryzys, które miały swoje źródło w rosnącej ponad miarę ilości pieniądza w gospodarce. Sam fakt wzrostu podaży pieniądza w standardzie złota nie jest niczym złym, ani zaskakującym. Gwałtownie rozwijająca się gospodarka amerykańska w czasach standardu złota, potrzebowała wzrostu ilości pieniądza i gwarantowałyby to rosnąca produkcja złota. Nigdy nie zdarzyła się sytuacja, kiedy całość podaży pieniądza znajdująca się w gospodarce miała swoje oparcie w złocie¹¹⁸. Jako bardzo dobry przykład może posłużyć 1929 r., kiedy tylko 4% dolarów miało oparcie w złocie. Niezmiernie przyczynił się do tego FED, który prowadził inflacyjną politykę monetarną, zachęcając amerykańskie banki do zwiększania podaży pieniądza.

Standard złota można było stosunkowo łatwo zawiesić, wprowadzając w życie jedną ustawę, a zapasy złota znacjonalizować, ponieważ Amerykańscy obywatele z czasem coraz chętniej zaczęli korzystać z pieniędzy papierowych zamiast złotych monet. Było to oczywiście dużo wygodniejsze – banknoty są zdecydowanie lżejsze i zajmują mniej miejsca, poza tym ciężko jest dokonywać większych transakcji przy pomocy monet. Jednakże to ułatwienie niosło za sobą bardzo daleko idące konsekwencje. Amerykanie używając papierowych banknotów zapominali, że w gruncie rzeczy płacą złotem. 20,67 dolara w 1920 r. było na dobrą sprawę tylko zamiennikiem jednej uncji złota. Konsumenci i przedsiębiorcy mogli po pewnym czasie przestać myśleć o tym, że są posiadając 20,67 dolara w 1920 r. są prawnie właścicielami jednej uncji złota. Zupełnie inną kwestią pozostaje fakt, że ogromna część banknotów miała tylko fikcyjne oparcie w kruszcu. Gdy rząd nacjonalizował złoto w 1934 r. nie spotkał się z oporem społeczeństwa, ponieważ ludzie zapomnieli, że posiadając banknoty dolarowe mieli z prawnego punktu widzenia w posiadaniu określoną ilość złota.

Kolejnym problemem standardu złota był fakt, że nie miał on charakteru wolnorynkowego – był narzucony przez władze. Dwa metale – złoto i srebro, były nimi

¹¹⁸ M.N. Rothbard, *History... op. cit.*, s. 438.

jednak na długo przed oficjalnym uznaniem ich za pieniądze przez władze państwowe. Ponadto, jeżeli pozwoli się instytucjom państwa na ustalenie parytetu wymiany, stwarza się pokusę, aby kiedyś instytucje te zmieniły parytet na korzystniejszy dla siebie, co stało się np. w 1934 r.

Standard złota był korzystny przede wszystkim dla osób posiadających znaczne oszczędności oraz inwestorów, gdyż gwarantował im stabilną wycenę aktywów. Sprzyjało to akumulacji kapitału i bogaceniu się nie tylko ich samych, lecz dzięki ich inwestycjom, także całemu krajowi. Wydobycie złota miało bardzo dobry wpływ na gospodarkę Kalifornii, w której przemysł ten przyczynił się do gwałtownego rozwoju, którego efekty widać po dzień dzisiejszy, ten stan potrafi wykorzystać szansę, którą otrzymał w XIX w. i jest dzisiaj jednym z najbogatszych. Standard złota uważany był za niekorzystny dla amerykańskich farmerów, ponieważ przez niego spadały cen artykułów rolniczych. Jest to tylko po części prawdą, ponieważ do spadku cen przyczynił się w głównej mierze wzrost produkcji rolnej. Również osoby zadłużone nie były zwolennikami parytetu złota, ponieważ wraz ze spadkiem cen, który był jedną z cech tego systemu do ok. 1900 r., rosło realna oprocentowanie ich długu.

Standard złota należy uznać za dobry system monetarny, w szczególności dla krajów centrum, w tym również dla USA¹¹⁹. Niestety posiadał on pewne wady i niedociągnięcia, które ujawniły się na większą skalę dopiero po I wojnie światowej. Nie do końca wynikały z samej jego natury, lecz z warunków, w jakich istniał. W 1913 r. został utworzony bank centralny, który zmienił amerykańską bankowość oraz rozluźnił zasady emisji pieniądza, co doprowadziło do zachwiania podstaw standardu. Nie bez znaczenia był też wpływ I wojny światowej, w czasie której rządy uciekały się do zwiększania podaży pieniądza w gospodarce w celu sfinansowania działań zbrojnych. Zwolennicy powrotu do standardu złota muszą mieć na uwadze przyczyny odejścia od tego systemu oraz zastanowić się nad tym, jak ustrzec się podobnych błędów przy jego ewentualnym odrodzeniu w innych warunkach gospodarczych, społecznych i technologicznych.

¹¹⁹ J. Bilski, *op. cit.*, s. 108.

3. Perspektywa powrotu do standardu złota w Stanach Zjednoczonych Ameryki

3.1. Środowiska wspierające powrót do standardu złota

Stany Zjednoczone posiadają bardzo długą tradycję aktywnych postaw obywatelskich. Amerykanie bardzo często łączą się w grupy, aby wywrzeć wpływ na władze lub innych obywateli i osiągnąć łączący ich cel. Podobnie sprawa ma się z powrotem do standardu złota – istnieje bardzo wiele organizacji, np. fundacji i stowarzyszeń, które za jedyny lub jeden z głównych celów stawiają sobie ponowne ustanowienie w USA systemu monetarnego opartego na złocie.

Jedną z najważniejszych takich organizacji jest Ludwig von Mises Institute, *think – tank* założony w 1982 r. przez Lew Rockwella, libertariańskiego publicystę i zwolennika austriackiej szkoły ekonomii. W misji Instytutu wspomina się o obronie „zdrowego pieniądza”¹²⁰. Instytut zajmuje się głównie działalnością edukacyjną, organizując konferencje, wydając książki oraz prasowe takie publikacje, jak miesięcznik *The Free Market*, kwartalnik *The Quarterly Journal of Austrian Economics* oraz rocznik *Libertarian Papers*, a także publikując artykuły o tematyce ekonomicznej, politycznej i filozoficznej na swojej stronie internetowej. Mimo współpracy z Ronem Paulem, kongresmenem z Teksasu oraz wielokrotnym kandydatem na prezydenta, Instytutu Misesa nie angażuje się w życie publiczne oraz unika wszelkich formalnych afiliacji politycznych i partyjnych.

Wszyscy ekonomiści związani z dziedzictwem Ludwiga von Misesa zgadzają się z twierdzeniem, że należy zakończyć erę bankowości centralnej oraz monopol państwa na produkcję pieniądza. Ponadto zdecydowana większość z nich odrzuca, jako szkodliwą, ideę pieniądza fiducjarnego¹²¹ oraz postuluje oparcie pieniądza na koszyku towarów lub jednym z nich. Efektem tego ma być odebranie bankom zdolności do nadmiernej ekspansji kredytowej, co powinno zakończyć epokę wysokiej stopy inflacji.

Kolejnym ważnym ośrodkiem skupiającym wokół siebie zwolenników powrotu do standardu złota jest założony w 1974 r. przez Murraya Rothbarda, Eda Crane oraz Charlesa Kocha Cato Institute (do lipca 1976 r. organizacja ta funkcjonowała pod

¹²⁰ Ludwig von Mises Institute, <http://mises.org/>, 20.05.2013.

¹²¹ G. Selgin and L.H. White, *In Defense of Fiduciary Media-or, We are Not Devo(lutionists), We are Misesians*, Ludwig von Mises Institute, <http://mises.org/>, 20.05.2013.

nazwą Charles Koch Foundation). Według rankingu *The Global Go To Think Tanks Report 2011* Cato Institute w 2011 r. był szóstym najbardziej wpływowym *think – tankiem* w USA, oraz trzecim klasyfikowanym w kategorii ekonomicznej¹²² (w 2012 r. awansował on na drugą pozycję w wyżej wspomnianym zestawieniu¹²³). Również ten *think – tank* ma charakter libertariański i odwołuje się do dziedzictwa austriackiej szkoły ekonomii. Cato Institute bardzo często opiniuje sytuację polityczną Ameryki, pozostając krytycznym zarówno w stosunku do republikanów i demokratów, głównie w kwestiach interwencji rządu w gospodarce¹²⁴, ograniczania wolności obywatelskich¹²⁵ oraz działań zbrojnych poza granicami kraju¹²⁶.

Cato Institute, podobnie jak LvMI, wydaje periodyki, m.in. *Cato Journal* i *Regulation*, oraz publikuje książki i artykuły na swojej stronie internetowej. Organizuje również coroczną konferencję (pierwsza odbyła się w 1983 r.), która poświęcona jest w całości polityce monetarnej. Prelegentami na tych konferencjach są najważniejsi amerykańscy ekonomiści, politycy oraz pracownicy instytucji finansowych. Na 29. konferencji zatytułowanej „Reforma monetarna w obliczu kryzysu”, która odbyła się w listopadzie 2011 r., zastanawiano się nad sposobem wdrożenia fundamentalnej reformy, która pozwoliłaby uchronić gospodarkę przed kolejnymi globalnymi kryzysami finansowymi. Uczestnicy konferencji rozpatrywali sensowność istnienia tak potężnej instytucji, jaką jest System Rezerwy Federalnej, oraz poddawali w wątpliwość jego kojący charakter w czasach kryzysu, dopatrując się w nim raczej źródeł kryzysu. Jednym z rozwiązań proponowanych przez prelegentów był standard złota, który zakończyłby erę pieniądza fiducyjnego¹²⁷.

Foundation for Economic Education jest najstarszą wolnorynkową organizacją w Stanach Zjednoczonych. Ten *think – tank*, skupiający się bardziej na działalności edukacyjnej niż akademickiej, został założony w 1946 r. przez Leonarda Reada, zwolennika austriackiej szkoły ekonomii. FEE skupia się głównie na organizowaniu wykładów i seminariów oraz publikacjach książkowych i wydawnictwie czasopisma *The Freeman*, których zadaniem jest propagowanie wśród amerykańskich obywateli

¹²² *The Global Go To Think Tanks Report 2011*, Think Tanks and Civil Societies Program, <http://www.gotothinktank.com/>, 20.05.2013, s. 32, 47.

¹²³ *The Global Go To Think Tank Report 2012*, Think Tanks and Civil Societies Program, <http://www.gotothinktank.com/>, 20.05.2013, s. 26.

¹²⁴ W. Wilkinson, *Obama's Stale New Deal*, Cato Institute, <http://www.cato.org/>, 20.05.2013.

¹²⁵ S. James, *Hurting the Rich Important to Obama*, Cato Institute, <http://www.cato.org/>, 20.05.2013.

¹²⁶ T.G. Carpenter, *John McCain on Foreign Policy: Even Worse Than Bush*, Cato Institute, <http://www.cato.org/>, 20.05.2013.

¹²⁷ Cato Institute, <http://www.cato.org/>, 20.05.2013.

poglądów wolnorynkowych oraz troski o powiększenie zakresu wolności obywatelskich. Jednym z tematów często podejmowanych przez FEE jest standard złota. FEE przedstawia jego historię, zalety i wady oraz ewentualne skutki, zarówno pozytywne, jak i negatywne, powrotu do systemu waluty złotej.

W Stanach Zjednoczonych poza kręgami akademicko – edukacyjnymi istnieją również środowiska polityczne, wśród których można odnaleźć zwolenników powrotu do standardu złota. Partią, w której odnaleźć można najwięcej osób o takich poglądach jest Partia Libertariańska. Została ona założona 11 grudnia 1971 r. w Colorado w drodze sprzeciwu wobec wojny w Wietnamie, poborowi do wojska oraz odejściu od standardu złota. Twórcy partii nie zgadzali się na ówczesne działania władz USA, upatrując w nich negacji wartości, które uznawali za fundamenty Ameryki – wolności obywatelskich i gospodarczych.

Partia Libertariańska jest współcześnie trzecią największą partią polityczną w USA, po Partii Republikańskiej i Partii Demokratycznej, zarówno pod względem liczby członków, jak i poparcia, którym się cieszy. W jej szeregach w styczniu 2013 r. znajdowało się ponad 300 000 członków¹²⁸, a w wyborach do Izby Reprezentantów w 2012 r. otrzymała 1 350 712 głosów, co przełożyło się na tylko 1,1% wszystkich głosów¹²⁹. Partia święciła swój największy sukces w 2000 r., kiedy to w wyborach do niższej izby Kongresu uzyskała 1 610 292 głosów, co przełożyło się na 1,63% oddanych głosów¹³⁰. Gary Johnson, kandydat partii w wyborach prezydenckich 2012 r. uzyskał 1 275 821 głosów, czyli 0,99% wszystkich głosów¹³¹. W 2013 r. Partia Libertariańska nie posiadała ani jednego Reprezentanta ani Senatora w Kongresie. Na poziomie stanowym żaden z gubernatorów czy też członków parlamentów nie był członkiem Partii. Powyższe informacje świadczą o tym, że mimo faktu, że Partia Libertariańska jest rzeczywiście trzecią największą partią w Stanach Zjednoczonych nie odgrywa jednak żadnego realnego znaczenia w amerykańskim życiu publicznym, co oznacza, że nie posiada instrumentów, aby wprowadzić w życie swój program wyborczy, w tym także postulat powrotu do standardu złota.

Najbardziej wpływowym i znanym amerykańskiej opinii publicznej politykiem popierającym powrót do standardu złota jest republikański członek Izby Reprezentantów z Teksasu, Ron Paul. R. Paul zasiadał w niższej izbie Kongresu

¹²⁸ Ballot Acces News, <http://www.ballot-access.org/>, 20.05.2013.

¹²⁹ Office of the Clerk, U.S. House of Representatives, <http://clerk.house.gov/>, 20.12.2013.

¹³⁰ *Ibidem.*, 20.05.2013.

¹³¹ Atlas of U.S. Presidential Elections, <http://uselectionatlas.org/>, 20.05.2013.

trzykrotnie – w latach 1976-77, 1979-85 oraz 1997-2013¹³². Był także kandydatem Partii Libertariańskiej w wyborach prezydenckich w 1988 r., kiedy uzyskał 431 750 głosów, co przełożyło się na zaledwie 0,47% wszystkich oddanych głosów¹³³. R. Paul ubiegał się także dwukrotnie o poparcie Partii Republikańskiej w 2008 r. i 2012 r., jednakże bez powodzenia. Jest on zdecydowanym przeciwnikiem bankowości centralnej, interwencji państwa w mechanizm rynkowy, restrykcyjnej polityce narkotykowej oraz amerykańskim interwencjom zbrojnym poza granicami kraju.

R. Paul był członkiem Commission on the Role of Gold in the Domestic and International Monetary Systems. Została ona powołana w czerwcu 1981 r., za czasów prezydentury Republikanina Ronalda Regana, i jej zadaniem było przeprowadzenie badań oraz przygotowanie zaleceń dla amerykańskiego rządu dotyczących roli złota w krajowym i międzynarodowym systemie monetarnym¹³⁴. Po niecałym roku pracy powstał raport końcowy, który został opublikowany w marcu 1982 r. W konkluzji większość członków komisji uznała, że nie należy wprowadzać zmian w amerykańskim systemie monetarnym. Zwrócili oni jednak uwagę, że jeżeli nie nastąpi stabilizacja cen oraz nie zostanie przywrócone zaufanie do dolara, liczba zwolenników standardu złota może wzrosnąć, co przyczyni się do powiększenia ich politycznych wpływów. Mniejszość członków komisji, wśród której znajdował się Paul, stała na stanowisku, że tylko przywrócenie związku złota z dolarem i innymi walutami narodowymi może rozwiązać problem niestabilności cen, wysokich stóp procentowych oraz deficytu budżetowego¹³⁵.

Środowiska popierające powrót Stanów Zjednoczonych do standardu złota posiadają marginalne znaczenie. Jedynym wyjątkiem jest Cato Institute, który jest jednym z najważniejszych amerykańskich *think – tanków*. Należy zdawać sobie sprawę, że problem standardu złota jest głównie problemem politycznym. Do zmiany systemu monetarnego potrzebne będzie ogromne poparcie polityczne, którego ani Partia Libertariańska, ani R. Paul nie posiadają. Oczywiście, można edukować amerykańską opinię publiczną, jednakże jest to zadanie niezwykle trudne, któremu na pewno nie podolają LvMI lub Cato Institute ze względu na swój elitarny, akademicki charakter, który zniechęca przeciętnych Amerykanów. Nie interesują ich debaty między

¹³² Biographical Directory of the United States Congress, <http://bioguide.congress.gov/>, 21.05.2013.

¹³³ Atlas of U.S. Presidential Elections, <http://uselectionatlas.org/>, 20.05.2013.

¹³⁴ *Report to the Congress of the Commission on the Role of Gold in the Domestic and International Monetary Systems*, marzec 1982, część I, str. 1.

¹³⁵ *Ibidem.*, str. 21.

ekonomistami, które nie mają większego przełożenia na otaczającą ich rzeczywistość. Należy tutaj wyróżnić FEE, której działania mają charakter bardziej edukacyjny niż akademicki, dzięki czemu treści, które propagują mogą być łatwiej przyswajane przez większość amerykańskiego społeczeństwa.

3.2. Sposoby ponownego wprowadzenia standardu złota w USA

W świetle rozważań z podrozdziału 3.1., można wyodrębnić w USA dwa programy powrotu do standardu złota. Są one do siebie stosunkowo podobne, w zdecydowanej części pokrywają się, jednakże różnią się w kilku elementach, co wynika w głównej mierze z okresu, kiedy zostały opracowane (warunków politycznych i gospodarczych tych okresów) oraz pewnych różnic w poglądach, jakie można zauważyć między autorami tych programów. Są nimi: program Ludwiga von Misesa oraz postulaty Rona Paula.

Ludwig von Mises opracował swój program powrotu do złota w 1952 r., czyli jeszcze w czasach obowiązywania systemu tylko częściowo opartego na złocie, czyli systemu z Bretton Woods. Warunki polityczne (wojna w Korei czy początek „zimnej wojny” między Stanami Zjednoczonymi a Związkiem Radzieckim) oraz ekonomiczne (odbudowa zachodnich gospodarek po zniszczeniach II wojny światowej oraz budowa państwa opiekuńczego) z 1952 r. znacząco różnią się od warunków panujących w 2013 r.. Jednakże był to pierwszy program przywrócenia parytetu złota, na nim też w znacznej mierze opierają się programy innych zwolenników oparcia dolara na złocie.

Pierwszym postulatem L. von Misesa było natychmiastowe i bezwarunkowe zatrzymanie inflacji¹³⁶. Należy zwrócić uwagę, że w austriackiej szkole ekonomii inflacja wcale nie oznacza wzrostu ogólnego poziomu cen, lecz ogólny wzrost podaży pieniądza¹³⁷. Nie można przywrócić złota do systemu monetarnego, jeżeli nie zatrzyma się zwiększania podaży pieniądza. L. von Mises opowiadał się za zniesieniem wszelkich ograniczeń w przechowywaniu złota i handlu tym kruszcem¹³⁸. Ten punkt jest już jednak nieaktualny, gdyż w 1975 r. na mocy *Executive Order 11825 - Revocation of Executive Orders Pertaining to the Regulation of the Acquisition of, Holding of, or Other Transactions in Gold* zostały zniesione restrykcje zabraniające Amerykanom

¹³⁶ L. von Mises, *The Theory of Money and Gold*, Liberty Classics, Indianapolis, Indiana, 1980, s. 448.

¹³⁷ H. Hazlitt, *What You Should Know About Inflation*, Ludwig von Mises Institute, <http://mises.org/>, 21.05.2013

¹³⁸ L. von Mises, *op. cit.*, s. 448.

posiadania złota i handlowania nim¹³⁹. Jest niezwykle ważne, aby w nowym standardzie złota konsumenci i przedsiębiorcy mogli bez ograniczeń używać złota.. Mises proponował także odsunięcie od całej reformy Rezerwy Federalnej. Emisją złotych monet i sztabek oraz wymianą na pieniądź papierowy nadwyżek kruszcu w obiegu miałby zająć się specjalnie powołany urząd wymiany. Jego zadaniem byłoby nadzorowanie wartości dolara w kraju i na świecie. Rola FEDu powinna zostać zredukowana do zarządzania długiem narodowym¹⁴⁰, co oznaczałoby funkcjonowanie zdecentralizowanej, wolnej bankowości, w warunkach której podaż pieniądza nie mogłaby nadmiernie rosnąć ze względu na brak organu będącego ostatnim pożyczkodawcą, wspomagającym banki, które prowadziły zbyt ekspansywną politykę kredytową¹⁴¹. L. von Mises domagał się, aby Prezydent, Kongres i Sąd Najwyższy utracili prawo ingerencji w system monetarny¹⁴². Jego zdaniem tylko obywatelom przysługuje prawo decydowania o pieniądzu, z którego korzystają, a prawo to będzie najlepiej gwarantowane w systemie wolnej, nieregulowanej odgórnie bankowości.

Z kolei R. Paul opracował swój program powrotu do standardu złota w odpowiedzi na raport Commission on the Role of Gold in the Domestic and International Monetary Systems¹⁴³, w której znajdował się w mniejszości zalecającej powrót do parytetu złota. Paul jednakże nie upiera się przy złocie jako podstawie systemu monetarnego, ważne jest dla niego, aby zreformowany system posiadał charakter rynkowy i był wolny od wszelkiej ingerencji państwa. Zakłada on jednak, że to złoto uzyskałoby status pieniądza. Pierwszym postulatem tego polityka było usunięcie z amerykańskiego ustawodawstwa pojęcia prawnego środka płatniczego. Zostało ono wprowadzone w USA w 1862 r., w celu zmuszenia Amerykanów do zaakceptowania *greenbacksów* emitowanych, aby sfinansować działania zbrojne Północy w czasie wojny secesyjnej. Było to sprzeczne z konstytucją, która zabrania rządowi federalnemu ustanawiania prawnego środka płatniczego. Następnie należałoby zdefiniować dolara jako stałą wielkość złota o próbie 999 (nie podaje się jednak dokładnych liczb ze względu na ciągle zmieniające się wielkości amerykańskich rezerw złota oraz podaży pieniądza). Kolejnym etapem reformy byłoby wprowadzenie do obiegu złotych monet o wagach jednej uncji, pół uncji, ćwierć uncji i jednej dziesiątej uncji (Paul nie

¹³⁹ Executive Order 11825 podpisane 31.12.1974 r. przez prezydenta Geralda Forda.

¹⁴⁰ *Ibidem.*, s. 450.

¹⁴¹ *Ibidem.*, s. 395-399.

¹⁴² *Ibidem.*, s. 452.

¹⁴³ Federal Reserve Archive, <http://fraser.stlouisfed.org/>, 21.05.2013.

precyzuje, jednakże najprawdopodobniej ma na myśli uncję trojańską¹⁴⁴). Monety można by wymieniać na banknoty oraz banknoty na monety. System Rezerwy Federalnej powinien zostać zlikwidowany, jako anachroniczny i niekonstytucyjny organ federalny. Wszelkie banknoty wyemitowane przez FED powinny zostać wycofane z obiegu oraz zastąpione banknotami wymiennymi na złoto, srebro lub inny towar. W miejsce banku centralnego inne instytucje uzyskałyby prawo do emitowania swoich banknotów. Jeśli nie byłyby w stanie wymienić ich na złoto lub inny towar, stawałyby przed odpowiedzialnością cywilną i karną. Należy również zakazać stosowania rezerwy cząstkowej, która jest przyczyną występowania cykli koniunkturalnych. Konieczne byłoby także przeprowadzenie skrupulatnego audytu, w celu dokładnego zbadania, jakiej wielkości są amerykańskie rezerwy złota oraz ile dolarów znajduje się w obiegu. Rząd musi zostać zobowiązany do akceptowania płatności podatków, ceł i innych opłat w złocie, a wszelkie regulacje dotyczące wydobycia złota, jego przetopu, eksportu i importu powinny zostać zlikwidowane¹⁴⁵.

3.3. Skutki ewentualnego powrotu USA do standardu złota

Gruntowna reforma, jaką byłby powrót do standardu złota, musi mieć charakter radykalny i zdecydowany. Doprowadziłaby ona do ogromnych przeobrażeń w systemie monetarnym, które będą miały wpływ na całą gospodarkę. Pieniądz jest podstawową kategorią ekonomiczną, a więc każda zmiana go dotycząca ma oddziaływanie na wszystkie inne kategorie ekonomiczne. W tym miejscu zostaną przedstawione tylko niektóre potencjalne skutki tej głębokiej reformy.

Przywrócenie parytetu złota według programu R. Paula, nie powinno jego zdaniem trwać dłużej niż trzy lata. Początkowo ceną, jaką przyjdzie zapłacić Ameryce za tę zmianę, będzie recesja, która potrwa około roku. Jej długość i przebieg zależą od tego, czy rząd nie zdecyduje się na interwencje, które będą miały złagodzić negatywne efekty towarzyszące tej reformie. Przykład Wielkiego Kryzysu pokazuje, że istnieje wysokie prawdopodobieństwo takich interwencji, dlatego należy zastosować daleko idące środki, które uniemożliwią rządowi ingerowanie w gospodarkę¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Uncja trojańska to 480 granów.

¹⁴⁵ R. Paul, L. Lehrman, *The Case for Gold*, The Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, 2007, s. 179-185.

¹⁴⁶ *Ibidem.*, s. 195.

Reforma monetarna miałaby bardzo duży wpływ na amerykańską bankowość. Każdy obywatel, po złożeniu stosownych dokumentów, miałby prawo otworzyć swój własny bank oraz emitować banknoty zabezpieczone w 100% złotem. Doprowadziłyby to do wzrostu konkurencji w tym sektorze, a w związku z tym do obniżenia marż. Skorzystaliby na tym klienci banków, płacąc niższe raty kredytów. Jest wysoce prawdopodobne, że wyższy poziom konkurencji doprowadziłby także do wprowadzenia nowych produktów i usług bankowych oraz poprawy jakości obsługi konsumenta. Likwidacja Systemu Rezerwy Federalnej zlikwidowałaby także pokusę nadużycia, ponieważ przestałaby istnieć instytucja ostatniego pożyczkodawcy na wypadek problemów z płynnością lub w obliczu bankructwa, co zaowocowałoby bardziej racjonalną polityką kredytową banków.

Zmianie uległaby także struktura handlu zagranicznego Stanów Zjednoczonych. Niemożliwa byłaby sytuacja, jaka ma miejsce od lat 70. XX w., że utrzymywałby się ogromny deficyt handlowy, rzędu prawie 39 miliardów dolarów (w marcu 2013 r.)¹⁴⁷. W standardzie złota taka sytuacja nie mogłaby wystąpić ze względu na automatyzm, będący jedną z cech systemu waluty złotej. W sytuacji rosnącego deficytu handlowego, ceny w USA spadłyby, przez co dobra tam produkowane stałyby się bardziej konkurencyjne na rynkach światowych, a producentom zagranicznym przestałoby się opłacać sprzedawać tam swoje dobra. Doprowadziłyby to do zwiększenia popytu na amerykańskie produkty na rynkach światowych oraz spadku importu w Stanach Zjednoczonych, co skutkowałoby napływem złota do kraju. Odwrotny proces miałby miejsce w przypadku nadwyżki w handlu zagranicznym. Rozwiązałoby to problem chronicznego deficytu handlowego Ameryki.

Po przyjęciu standardu złota należy oczekiwać dynamicznego rozwoju przedsiębiorczości oraz sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Parytet złota ukróciłby zjawisko spekulacji. Niemożliwe byłoby już lokowanie pieniędzy w celu uzyskania wysokich stóp zwrotu w bardzo krótkim czasie, ponieważ banki w warunkach zwiększonej konkurencji oraz braku „ostatecznego pożyczkodawcy” nie mogłyby sobie pozwolić na kredytowanie takich działań. W zamian musiałby inwestować powierzone im środki na depozytach terminowych w gospodarce realnej, a nie coraz bardziej skomplikowanych transakcjach finansowych. Przedsiębiorcy, chcący rozwijać swoje firmy dzięki przemyślanym i gwarantującym wysokie

¹⁴⁷ United States Census Bureau, <http://www.census.gov/>, 21.05.2013

prawdopodobieństwo zwrotu inwestycjom, mogliby liczyć na środki finansowe z banków. Zmiany stóp procentowych, które nie były już spowodowane cyklicznymi ekspansjami kredytowym banków, lecz rzeczywistymi zmianami w oszczędnościach ludności, informowałyby ich o tym, czy zmieniają się preferencje czasowe konsumentów i czy warto wprowadzać w życie planowane inwestycje. Taki system wyeliminowałby zjawiska błędnych inwestycji i cykle koniunkturalne. Ponadto, doprowadziłby najprawdopodobniej do spadku bezrobocia w wyniku powstania nowych przedsiębiorstw oraz redukcji szarej strefy, której główne przyczyny – wysokie podatki oraz bardzo wysoka niepewność gospodarowania, przestałyby istnieć.

Przedstawione wyżej wysoce prawdopodobne skutki powrotu do standardu złota, oparte na teorii austriackiej szkoły ekonomii, która bardzo dokładnie tłumaczy zjawiska ekonomiczne, pozwalają sądzić, że reforma monetarna jest uzasadniona. Jej wprowadzenie nie odbyłoby się bez kosztów, takich jak recesja, jednakże należy oczekiwać pozytywnych efektów w krótkim i długim okresie. Sama reforma powinna być częścią bardziej kompleksowego programu działań, który zakładałaby m.in. likwidację ograniczeń przedsiębiorczości (wszelkich licencji czy koncesji), czy też zakaz przygotowywania budżetów władz stanowych i federalnych, które wykazywałyby deficyt.

3.4. Ocena prawdopodobieństwa powrotu do standardu złota w Stanach Zjednoczonych z perspektywy 2013 r.

Przystępując do oceny prawdopodobieństwa powrotu Stanów Zjednoczonych do standardu złota należy mieć na uwadze warunki polityczne i ekonomiczne panujące w tym kraju w 2013 r. oraz to, jak będą się one kształtowały w najbliższej przyszłości.

W 2012 r. wybory prezydenckie po raz drugi wygrał kandydat Partii Demokratycznej, Barack Obama. Obama odniósł swoje pierwsze zwycięstwo wyborcze w 2008 r. na fali sprzeciwu wobec polityki niezwykle niepopularnego republikańskiego prezydenta George'a W. Busha (w chwili ustępowania z urzędu w styczniu 2009 r. jego politykę popierało 33% ankietowanych, 66% się z nią nie zgadzało¹⁴⁸). W czasie prezydentury G. W. Busha wybuchł największy kryzys finansowy od czasu Wielkiego Kryzysu z lat 1929-33. B. Obama, który znajdował się poza waszyngtońskim

¹⁴⁸ The Washington Post, www.washingtonpost.com, 22.05.2013.

establishmentem, miał uzdrowić sytuację. Jego propozycje zakładały zwiększenie interwencji rządu w gospodarkę i sytuowały jego program gospodarczy bliżej europejskich socjaldemokratów niż amerykańskich liberałów (w USA mianem liberałów określa się zwolenników umiarkowanego etatyzmu). Pierwsza kadencja Obamy przebiegała pod znakiem walki z Republikanami o możliwość wprowadzania swojego programu w życie, istnienia bardzo wysokiego bezrobocia, jak na amerykańskie warunki (spadło poniżej 8% dopiero w sierpniu 2012 r.¹⁴⁹) oraz gwałtownie rosnącego długu publicznego (który wzrósł z 9 bilionów dolarów 30.09.2007 r. do 16 bilionów dolarów 30.09.2012 r.¹⁵⁰). Ogromny dług jest aktualnie największym problemem Ameryki. W celu spłacenia zaciągniętych długów rząd będzie musiał podnieść podatki, ciąć wydatki, zwiększyć podaż pieniądza lub skorzystać z wszystkich powyższych możliwości. Przekonanie Amerykanów do którejkolwiek opcji będzie zadaniem niezwykle trudnym, jednakże ciężar ten prawdopodobnie spadnie już na barki następcy Obamy. B. Obama będzie się jednak starał załagodzić sytuację – prawdopodobnie będzie unikał cięć wydatków, skupi się raczej na podwyższaniu podatków (w szczególności dla najbogatszych) oraz zachęcaniu FEDu do zwiększania bazy monetarnej. W tej sytuacji należy uznać B. Obamę za zdecydowanego przeciwnika powrotu do standardu złota. Kłóci się to z jego wizją rządu i interwencji w mechanizm rynkowy. Ważne jest także to, że główni konkurenci Demokratów, Republikanie, w gruncie rzeczy także nie prowadziliby racjonalnej polityki gospodarczej. Wystarczy przeanalizować działania wspomnianego już G. W. Busha, który na początku kryzysu zamiast doprowadzić budżet do równowagi, ograniczając chociażby horrendalnie wysokie wydatki na wojsko (w 2008 r. na poziomie 607 mld dolarów¹⁵¹) lub likwidując część ulg podatkowych dla najbogatszych, wolał przeznaczyć 700 mld dolarów w ramach Planu Paulsona, które trafiły nie do gospodarki realnej, lecz do obciążanego już wtedy znaczną winą za doprowadzenie do kryzysu, sektora finansowego¹⁵². W najwyższych kręgach decyzyjnych Stanów Zjednoczonych nie ma zatem zwolenników powrotu do standardu złota.

¹⁴⁹ Bureau of Labor Statistics, <http://www.bls.gov/>, 22.05.2013.

¹⁵⁰ TreasuryDirect, <http://www.treasurydirect.gov/>, 22.05.2013.

¹⁵¹ *U.S. and World Military Spending, Cost of War*, <http://costofwar.com/>, 22.05.2013.

¹⁵² David Lawder, *U.S. backs away from plan to buy bad assets*, Reuters, <http://www.reuters.com/>, 22.05.2013.

W 2012 r. PKB USA wzrosło o 2,2%¹⁵³ r/r, zaś w 2013 r. prognozowany jest wzrost o 1,6% r/r¹⁵⁴. Oznacza to powrót na ścieżkę wzrostu po kryzysowych latach 2008-09, kiedy to amerykańska gospodarka notowała spadki rzędu 0,4% r/r w 2008 r. i 3,5% r/r rok później¹⁵⁵. Wzrost gospodarczy jest zjawiskiem jak najbardziej pożądanym, jednakże oddala perspektywę przystąpienia do realizacji reformy monetarnej. Społeczeństwa są bardziej skore do płacenia kosztów przeprowadzanych reform w czasach kryzysów niż prosperity¹⁵⁶. Wzrost gospodarczy, który można zaobserwować w USA od 2010 r. nie jest jednak efektem wzrostu produktywności czy innowacyjności Ameryki. Jest skutkiem ogromnego wzrostu podaży dolara – od początku 2008 r. do początku maja 2013 r. baza monetarna wzrosła z 847 977 mld dolarów do trochę ponad 3 bilionów dolarów, co oznacza wzrost o 357% w ciągu pięciu i pół roku. Nie ma również sygnałów zwiastujących koniec tej bezprecedensowej ekspansywnej polityki monetarnej. Nie można mieć jednak złudzeń – kiedyś taka polityka będzie musiała osiągnąć swój kres, po którym nastąpi bardzo głęboka i bolesna recesja. Wydaje się, że reforma monetarna będzie przedmiotem debaty dopiero w okresie następnego spowolnienia gospodarczego. Niestety, może ono nastąpić bardzo szybko ze względu na rosnący dług publiczny (z 67,8% PKB w 2011 r. do 73,5% PKB w 2012 r.)¹⁵⁷ oraz koszty jego obsługi. Niekorzystny wpływ na gospodarkę Stanów Zjednoczonych będą miały także reformy socjalne forsowane przez prezydenta B. Obamę, ponieważ w celu ich finansowania będą musiały wzrosnąć obciążenia podatkowe lub deficyt budżetowy. W obliczu kryzysu finansowego, jaki najpewniej będzie miał miejsce w USA w przeciągu najbliższej dekady, słabe na razie środowiska powinny rozpocząć akcję edukacyjną, która przybliżyłaby obywatelom Stanów Zjednoczonych standard złota, ze wszystkim jego zaletami i ograniczeniami. Jednakże, nawet gdyby udało się przekonać miliony Amerykanów nie należy spodziewać się ponownego wprowadzenia standardu złota. Taka reforma monetarna nie jest na rękę władzom FEDu, politycznemu establishmentowi z Waszyngtonu, lobbystom, którzy zajmują bardzo ważne miejsce w amerykańskim życiu politycznym, bankierom i spekulantom, którzy zrobią wszystko, aby ograniczyć

¹⁵³ CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/>, 22.05.2013.

¹⁵⁴ *Global Economic Outlook 2013*, The Conference Board, <http://www.conference-board.org/>, 22.05.2013.

¹⁵⁵ The World Bank, <http://www.worldbank.org/>, 22.05.2013.

¹⁵⁶ P. Guislain, *Reformy przyspieszają w kryzysie*, Rzeczpospolita, <http://www.ekonomia.rp.pl/>, 20.05.2013.

¹⁵⁷ CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/>, 22.05.2013.

prawdopodobieństwo przeforsowania niekorzystnych dla nich zmian. Standard złota z bardzo dużą dozą prawdopodobieństwa pozostanie tylko jedną z wielu możliwości rozwiązania problemów nurtujących USA na początku XXI w.

Zakończenie

Tezy, które starałem się udowodnić w niniejszej pracy, brzmiały następująco: standard złota był systemem monetarnym, który przyczynił się do rozwoju gospodarczego USA w latach 1879 – 1933 oraz potencjalny powrót do parytetu złota w warunkach ekonomicznych i politycznych, które panują w Stanach Zjednoczonych w 2013 r., jest wysoce sensowny i pożądany oraz możliwy w najbliższej przyszłości.

Pierwsza z postawionych tez, mówiąca, że standard złota był systemem monetarnym, który przyczynił się do rozwoju gospodarczego USA w latach 1879 – 1933 została wykazana. Od początku funkcjonowania systemu waluty złotej do ok. 1914 r., gwarantował stosunkowo wysoką stabilność finansową, która co kilka lat była burzona w efekcie błędnej polityki kredytowej amerykańskich banków. Sytuacja nie poprawiło powołanie do życia trzeciego w historii kraju banku centralnego, Systemu Rezerwy Federalnej, którego działania, w szczególności w latach 20. XX w. zachwiały amerykańskim systemem finansowym. Dokonując obniżek stóp procentowych oraz przyczyniając się do wzrostu podaży pieniądza, FED w efekcie doprowadził do wybuchu Wielkiego Kryzysu lat 1929-33. Skutki kryzysu został dodatkowo wzmocnione przez interwencje rządu, które miały załagodzić sytuację, jednakże tylko wydłużyły i pogłębiły recesję.

Druga teza, która zakładała, że powrót do parytetu złota w warunkach ekonomicznych i politycznych, które panują w Stanach Zjednoczonych w 2013 r., jest wysoce sensowny i pożądany oraz możliwy w 2. dekadzie XXI w. Jednakże, o ile rzeczywiście ewentualny powrót do standardu złota należy uznać za posunięcie, które przyczyniłoby się, po krótkiej recesji, do średnio- i długoterminowego rozwoju kraju, o tyle prawdopodobieństwo przeprowadzenia takiej reformy należy uznać za znikome z kilku względów. Pierwszym z nich jest słabość środowisk popierających powrót do parytetu złota, które, poza jednym wyjątkiem, odgrywają marginalne znaczenie w amerykańskim życiu publicznym. Drugim powodem jest brak woli politycznej względem tak daleko idących zmian, które byłyby widoczne we wszystkich sferach gospodarki. Amerykańskim kręgom decyzyjnym nie zależy na przeprowadzeniu takiej reformy, ponieważ oznaczałaby ona utratę władzy nad pieniądzem. Aby szanse na powrót do standardu złota mogły wzrosnąć, należałoby edukować społeczeństwo

w zakresie korzyści płynących z powrotu do systemu waluty złotej. Obywatele przy urnie wyborczej mogliby zagłosować na polityków gotowych na wprowadzenie zmian.

Summary

The main goal of this thesis entitled *The prospect of returning to the gold standard in United States of America in the context of the crisis of 2007* is to prove that the gold standard was the monetary system which contributed to the economic development of the United States that undoubtedly took place in the period of its validity, 1879-1933. In addition, I also wanted to prove that a potential return to the gold standard in economic and political conditions that reign in the United States in 2013 is highly reasonable and desirable and possible in the 2nd decade of 21th century. The first thesis was defended while the second one was modified because return to the gold standard is not possible in the near future.

The thesis describes the gold standard in USA because it is not well – known in Poland, even among people interested in economics. The second reason was the fact that since the financial crisis 2007 the gold standard is sometimes mentioned as an alternative for current monetary system based on fiat money.

The theoretical introduction to the subject of the work was placed in the first chapter, the aim of which was to introduce the basic concepts, without which it would be impossible to understand the topics covered in later work. The second chapter describes the history of the gold standard in the United States, including the American banking system and the Great Depression 1929 – 1933. In the third section I made an evaluation of prospects for returning to the gold standard in America with political and economic conditions in the country in 2013.

Bibliografia

Pozycje monograficzne

1. Bilski J., *Międzynarodowy system walutowy*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2006.
2. Bordo M. D., Eichengreen B., *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform*, University of Chicago Press, Chicago 1993.
3. Bruner R. F., Carr S. D.: *The Panic of 1907: Lessons Learned from the Market's Perfect Storm*, Hoboken, New Jersey 2007.
4. Davies, N. *Europa*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 1999.
5. Drabowski E., *Pieniądz międzynarodowy*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1988.
6. Frum D., *How We Got Here: The '70s*, Basic Books, New York, New York 2000.
7. Galbraith J. K., *Pieniądz. Pochodzenie i losy*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne Warszawa 2011.
8. Gammon S.R., *The Presidential Campaign of 1832*, Johns Hopkins Press, Baltimore, Maryland 1922.
9. Gordon R.J., *The American Business Cycle: Continuity and Change*, The National Bureau of Economic Research 1986.
10. *Historical Statistics of the United States 1789-1945*, The Bureau of the Census, Washington, DC 1949.
11. Hoover H., *Memoirs of Herbert Hoover*, New York, New York 1937.
12. Jevons W.S., *Money and the Mechanism of Exchange*, Macmillan, Londyn 1875.
13. Jones S.L., *The Presidential Election of 1896*, University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin 1967.
14. Kaplan E.S., *The Bank of the United States and the American Economy*, Greenwood Press, Londyn 1999.
15. Kazin M., *A Godly Hero: The Life of William Jennings Bryan*, Alfred A. Knopf, New York 2006.

16. Laughlin J.L., *The History of Bimetallism in the United States*, D. Appleton & Company, New York 1885.
17. Markham J.W., *A Financial History of the United States*, M.E. Sharpe, Armonk, New York 2002.
18. Menger C., *Principles of Economics*, Free Press, Glencoe, Illinois 1950.
19. Mises L. von, *Ludzkie działanie – traktat o ekonomii*, Instytut Ludwika von Misesa, Warszawa 2007.
20. Mises L. von, *The Teory of Money and Gold*, Liberty Classics, Indianapolis, Indiana 1980.
21. Morawski W., *Zarys powszechnej historii pieniądza i bankowości*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2002.
22. Newman E., *The Early Paper Money of America*, Krause Publications, Iola, Wisconsin 1990.
23. Orłowska R., Pangsy-Kania S., *Cykle koniunkturalne - teoria, analiza i praktyka*, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2003.
24. Oziewicz E., Michałowski T. (red.), *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.
25. Piłajko K., *Złoto i dolar*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1971.
26. R. Paul, L. Lehrman, *The Case for Gold*, The Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama 2007.
27. Reinhart C. M., Rogoff K. S., *The Forgotten History of Domestic Debt*, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Massachusetts 2008.
28. Rothbard M. N., *Tajniki bankowości*, Fijor Publishing, Warszawa 2007.
29. Rothbard M. N., *Złoto, banki, ludzie – krótka historia pieniądza*, Fijor Publishing, Warszawa 2009.
30. Rothbard M.N., *A History of Money and Banking in the United States : The Colonial Era to World War II*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama 2002.
31. Rothbard M.N., *Wielki Kryzys w Ameryce*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2010.
32. Sennholz H. F., *Publikacje Carla Mengera o pieniądzu*, [w:] *Austriacy o standardzie złota*, red. Lockwell R., Instytut Ludwika von Misesa, Warszawa 2011.

33. U.S. Bureau of the Census, *Historical Statistics of the United States, Colonial Times to 1957*, Washington, D.C. 1960.

Artykuły

1. Dwyer G.P., *Wildcat Banking, Banking Panics, and Free Banking in the United States* [w:] Economic Review, Federal Reserve Bank of Atlanta, Atlanta, Georgia 1996.
2. Friedman M., *The Crime of 1873* [w:] Working Papers in Economics E-89-12, The Hoover Institution 1989.
3. Kwiatkowski W., *Pierwszy Bank Stanów Zjednoczonych jako pierwowzór Systemu Rezerwy Federalnej* [w] ZESZYTY PRAWNICZE UKSW, 2009.
4. Miller C., *Responsibility for Federal Reserve Policies: 1927–1929* [w:] American Economic Review, wrzesień 1935.
5. *The United States Balance of Payments 1946-1960* [w:] Monthly Review, Federal Reserve Bank of St. Louis, nr 3, marzec 1961.
6. Westley Ch., *The Debate Over Money Manipulations: A Short History* [w:] Intercollegiate Review 45 (1–2), Jesień 2010.

Źródła internetowe

1. Atlas of U.S. Presidential Elections, <http://uselectionatlas.org/>.
2. Ballot Access News, <http://www.ballot-access.org/>.
3. Biblioteka Sejmowa, <http://libr.sejm.gov.pl/>.
4. Biographical Directory of the United States Congress, <http://bioguide.congress.gov/>.
5. Bureau of Labor Statistics, <http://www.bls.gov/>.
6. Business Dictionary, <http://www.businessdictionary.com/>.
7. Carpenter T.G., *John McCain on Foreign Policy: Even Worse Than Bush*, Cato Institute, <http://www.cato.org/>.
8. Cato Institute, <http://www.cato.org/>.
9. CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/>.

10. Encyklopedia PWN, <http://encyklopedia.pwn.pl>.
11. *Global Economic Outlook 2013*, The Conference Board, <http://www.conference-board.org/>.
12. Grossman R.S, *U.S. Banking History, Civil War to WWII*, EH.net. Economic History Services, <http://eh.net/encyclopedia/>.
13. James S., *Hurting the Rich Important to Obama*, Cato Institute, <http://www.cato.org/>.
14. Krugman P., *The Gold Bug Variations* [w:] *Slate Magazine*, <http://www.slate.com/>.
15. Lawder D. , *U.S. backs away from plan to buy bad assets*, Reuters, <http://www.reuters.com/>.
16. Ludwig von Mises Institute, <http://mises.org/>.
17. Michener R., *Money in the American Colonies*, EH.Net Encyclopedia, <http://eh.net/encyclopedia/>.
18. Office of the Clerk, U.S. House of Representatives, <http://clerk.house.gov/>.
19. Powers D., *The Banking Crisis of 1933:Seattle's Survival during the Great Depression Bank Closures*, The Great Depression in Washington State Project, <http://depts.washington.edu/>.
20. Selgin G., White L.H. , *In Defense of Fiduciary Media-or, We are Not Devo(lutionists), We are Misesians*, Ludwig von Mises Institute, <http://mises.org/>.
21. Summers L., *Beware moral hazard fundamentalists* [w:] *Financial Times*, <http://www.ft.com/>.
22. The Federal Reserve Bank of Minneapolis, <http://www.minneapolisfed.org/>.
23. The Federal Reserve Bank of St. Louis, <http://www.stlouisfed.org/>.
24. *The Founding of the Fed*, Federal Reserve Bank of New York, <http://www.newyorkfed.org/>.
25. *The Global Go To Think Tank Report 2012*, Think Tanks and Civil Societies Program, <http://www.gotothinktank.com>.
26. *The Global Go To Think Tanks Report 2011*, Think Tanks and Civil Societies Program, <http://www.gotothinktank.com/>.
27. The Washington Post, <http://www.washingtonpost.com>.
28. The World Bank, <http://www.worldbank.org/>.
29. TreasuryDirect, <http://www.treasurydirect.gov/>.

30. *U.S. and World Military Spending, Cost of War*, <http://costofwar.com/>.
31. United States Census Bureau, <http://www.census.gov/>.
32. *US Gross Domestic Product GDP History, US Government Spending*, <http://www.usgovernmentspending.com/>.
33. USA Today, <http://www.usatoday.com/>.
34. Wilkinson W., *Obama's Stale New Deal*, Cato Institute, <http://www.cato.org/>.

Akty prawne

1. *Coinage Act* z dnia 27 czerwca 1834 r., Constitution Society, <http://constitution.org/>.
2. *Coinage Act* z dnia 12 lutego 1873 r., Constitution Society, <http://constitution.org/>.
3. *Coinage Act* z dnia 2 kwietnia 1792 r., Constitution Society, <http://constitution.org/>.
4. *Executive Order 11615* podpisane 15.08.1971 r. przez prezydenta Richarda Nixona, American Presidency Project, <http://www.presidency.ucsb.edu/>.
5. *Executive Order 6073* podpisane 10.03.1933 r. przez prezydenta Franklina D. Roosevelta, American Presidency Project, <http://www.presidency.ucsb.edu/>.
6. *Executive Order 6102* podpisane 05.04.1933 r. przez prezydenta Franklina D. Roosevelta, American Presidency Project, <http://www.presidency.ucsb.edu/>.
7. Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki 17 września 1787 r., Biblioteka Sejmowa, <http://libr.sejm.gov.pl/>.
8. *Proclamation 2039* wydana 6 marca 1939 r. przez prezydenta Franklina D. Roosevelta, American Presidency Project, <http://www.presidency.ucsb.edu/>.
9. *Report to the Congress of the Commission on the Role of Gold in the Domestic and International Monetary Systems*, marzec 1982, Federal Reserve Archive, <http://fraser.stlouisfed.org/>.

Spis rysunków i tabel

Tabela 1. Mierniki podaży pieniądza.....	7
Tabela 2. Funkcje międzynarodowego systemu walutowego.....	10
Tabela 3. Okres obowiązywania klasycznego standardu złota w wybranych krajach...	12
Tabela 4. Wielkość emisji dolara kontynentalnego w latach 1775-1781.....	21
Tabela 5. Zawartość metali szlachetnych w amerykańskich monetach na mocy <i>Coinage Act</i> z 2 kwietnia 1792 r.....	21
Rysunek 1. Mechanizm przywracania równowagi bilansu płatniczego na przykładzie kraju z deficytem bilansu płatniczego.....	22